

การศึกษา เพื่อสันติภาพ

พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต)

การศึกษาเพื่อสันติภาพ

พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต)

น 33 ด.ค. ๒๕๓๖ ป. ๑๖๓ หน้า ๑๖๓-๑๖๔
ใน จุลสาร ๓๓-๓๓-๑๖

คณะสงฆ์ ข้าราชการ และประชาชนชาวสุพรรณบุรี
จัดงานเชิดชูเกียรติและแสดงมุทิตาจิต

แต่

พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต)

ในการได้รับถวายรางวัลการศึกษาเพื่อสันติภาพ

๙ มีนาคม ๒๕๓๘

การศึกษาเพื่อสันติภาพ

© พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต)
ISBN 974-89237-0-3

พิมพ์ครั้งที่ ๒ - มีนาคม ๒๕๓๘ ๑๐,๐๐๐ เล่ม

- คณะสงฆ์ ข้าราชการ และประชาชนชาวสุพรรณบุรี
จัดงานเชิดชูเกียรติและแสดงมุทิตาจิต
แด่ พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต)
ในการได้รับถวายรางวัลการศึกษาเพื่อสันติภาพ
๙ มีนาคม ๒๕๓๘ ๑๐,๐๐๐ เล่ม

พิมพ์ที่ บริษัท สหธรรมิก จำกัด

๕๔/๘-๙ ซอยจรัญสนิทวงศ์ ๑๒ ถนนจรัญสนิทวงศ์
แขวงท่าพระ เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพฯ ๑๐๖๐๐
โทร. ๔๑๒-๓๐๘๗, ๐๑-๙๒๓-๘๘๒๕ Fax ๔๑๒-๓๐๘๗

อนุโมทนา

ในโอกาสมงคลที่คณะสงฆ์จังหวัดสุพรรณบุรี มีท่านอาจารย์เจ้าคุณพระ
เทพสุวรรณโมลี เป็นประธาน โดยความร่วมมือจิตสมานฉันท์ของท่านผู้ว่าราชการ
จังหวัดสุพรรณบุรีในฐานะผู้นำของสถาบันราชการและชาวจังหวัดสุพรรณบุรีกับทั้ง
คุณบรรหาร ศิลปอาชา ในฐานะตัวแทนของประชาชนชาวสุพรรณบุรี ได้มีน้ำใจ
ประกอบด้วยมุทิตาธรรม จัดงานเชิดชูเกียรติและแสดงมุทิตาจิตแก่ผู้เรียบเรียง
ในวันพฤหัสบดีที่ ๙ มีนาคม ๒๕๓๘ ท่านผู้ดำเนิงานได้แจ้งความประสงค์
ขอพิมพ์หนังสือ “การศึกษาเพื่อสันติภาพ” เพื่อเผยแพร่เป็นส่วนหนึ่งแห่งการ
แสดงออกซึ่งมุทิตาธรรมดังกล่าว ผู้เรียบเรียงขออนุโมทนาและขอบพระคุณ
อนึ่ง ท่านผู้ดำเนิงานได้แจ้งด้วยว่า ในการพิมพ์หนังสือนี้ ซึ่งมีจำนวน
ทั้งสิ้น ๑๐,๐๐๐ เล่ม คุณไชยสิทธิ์ ไกรคุณาคัย เจ้าของโรงเรียนสหวิทยพัฒนา
แห่งจังหวัดสุพรรณบุรีได้มีจิตศรัทธาขอรับเป็นเจ้าภาพอุปถัมภ์การจัดพิมพ์ทั้งหมด
ผู้เรียบเรียงขอแสดงความซาบซึ้งในมุทิตาคุณของคณะสงฆ์ พร้อมทั้ง
ข้าราชการ และประชาชนชาวจังหวัดสุพรรณบุรีทั้งปวง ที่ได้แสดงออกซึ่งน้ำใจ
อันงามและสูงด้วยพรหมวิหารธรรมครั้งนี้ และขออนุโมทนาคุณไชยสิทธิ์ ไกร-
คุณาคัย ที่ได้อุปถัมภ์และส่งเสริมการจัดงานนี้ให้มีคุณค่าสมบูรณ์ยิ่งขึ้น ด้วยการ
บำเพ็ญธรรมทานกุศลจริยา

ขออำนาจมงคลบุญกิริยาอันเป็นไปด้วยสามัคคีและความมีสมานฉันท์ครั้งนี้
จงเป็นปัจจัยแห่งความเจริญมั่นคงแผ่ไพศาลของพระบรมพุทธานุศาสนนา พร้อมทั้ง
ประโยชน์สุขของมหาชน และอำนวยผลให้ท่านผู้ประกอบด้วยมุทิตาธรรม ชาว
สุพรรณบุรี มวลชนชาวไทย และผู้ร่วมโลกทั้งหลาย ประสบความสุขพรชัย รมเย็น
งอกงามในธรรม โดยทั่วกัน ตลอดกาลทุกเมื่อ

พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต)
๕ มีนาคม ๒๕๓๘

สารบัญ

อนุโมทนา	(๑)
การศึกษาเพื่อสันติภาพ	๑
พระพุทธศาสนา คือการศึกษาเพื่อสันติภาพ	๔
แสดงมุทิตา คือบอกว่าจะมาร่วมเชิดชูธรรม	๘
ถึงแม้ไม่มีสงคราม ก็ยังไม่มีสันติภาพ	๑๒
การทำลายสันติภาพ ก่อตัวขึ้นบนฐานข้างในจิตใจ	๑๘
ศึกษาเพื่อสันติภาพ ด้วยการศึกษซึ่งสันติภาพ	๒๔
ถ้ายังไฝ่เสพอามิส ก็เลิกคิดไฝ่สันติ	๓๑
ถ้าไม่หลงโลกามิส ก็จะเป็นอิสระและสันติสุขก็จะยิ่งพัฒนา	๓๕
ความสุขยิ่งพัฒนา สันติภาพก็ยิ่งเข้ามาเสริมประสาน	๔๒
สร้างความสุขขึ้นเองได้ จึงจะไม่ทำลายสันติภาพ	๔๕
เมื่อตัวเองมีสุขสมบูรณ์อยู่ข้างใน ก็ไม่มีอะไรต้องทำ	
นอกจากเที่ยวนำความสุขไปแจกจ่ายให้	๔๘
สันติภาพจะมีหลักประกัน	
เมื่อพัฒนามนุษย์ให้มันในความไม่ประมาท	๕๑

การศึกษาเพื่อสันติภาพ*

ท่านพระเถรานุเถระที่เคารพนับถือ ท่านสพรหมจารีทุกท่าน
ขอเจริญพรท่านประธานกรรมการศาสนา ศิลปะและวัฒนธรรม
แห่งสภาผู้แทนราษฎร ท่านเลขาธิการ สวช. เจ้าหน้าที่ และญาติ
โยมสาธุชนทุกท่าน

วันนี้อาตมภาพได้รับนิมนต์อีกครั้งหนึ่ง ให้มาแสดง
ปาฐกถาและอนุโมทนา ปาฐกถาครั้งนี้ไม่มีชื่อเรื่อง ถือว่าเป็น
ปาฐกถาเนื่องในการอนุโมทนา เมื่อเป็นปาฐกถาเนื่องในการ
อนุโมทนา ก็ต้องเริ่มด้วยการอนุโมทนา

ขออนุโมทนาคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ หรือ ส.ว.ช.

---

* ปาฐกถาธรรม ในพิธีปีติงานสัปดาห์เชิดชูเกียรติและแสดงมุทิตาจิต พระธรรมปิฎก
(ป. อ. ปยุตฺโต) ณ ศูนย์วัฒนธรรมแห่งประเทศไทย เมื่อวันที่ ๓๑ มกราคม ๒๕๓๘
เวลา ๑๕.๐๐ - ๑๖ น. เศษ

ที่ได้จัดพิธีแสดงมูทิดาจิตครั้งนี้ขึ้น ซึ่งได้ดำเนินมาหลายวันแล้ว คือตั้งแต่วันที่ ๒๕ มกราคม รวมเป็นหนึ่งสัปดาห์ และตลอดระยะเวลาหลายวันก็ได้มีท่านผู้ทรงคุณวุฒิหลายท่าน ทั้งฝ่ายพระสงฆ์และฝ่ายคฤหัสถ์ มาร่วมกิจกรรมโดยเป็นเรื่องของการบรรยายธรรมบ้าง อภิปรายบ้าง ปาฐกถาบ้าง ท่านเหล่านั้นได้สละเวลามาให้ธรรมแก่ประชาชน พร้อมทั้งถือว่าท่านได้มาร่วมให้ความสำคัญแก่งานนี้ด้วย จึงขอขอบพระคุณและอนุโมทนาแก่ทุกท่าน

โดยเฉพาะสำหรับวันนี้ในส่วนที่ปรากฏอยู่ ซึ่งญาติโยมสาธุชนได้ร่วมรับฟังเสร็จไปใหม่ๆ ก็คือการบรรยายธรรมของพระอาจารย์ชยสาโร แห่งวัดป่านานาชาติ จังหวัดอุบลราชธานี ก็ขอขอบพระคุณท่านไว้ในโอกาสนี้ด้วย อีกส่วนหนึ่งที่ได้มาทันในพิธีชวงนี้ ก็คือการที่ประธานคณะกรรมการนิสิตมหาวิทยาลัยเกษตรราชวิทยาลัยได้กล่าวคำแสดงมูทิดาจิต ซึ่งถือว่าเป็นการกล่าวแสดงน้ำใจของส่วนรวมในนามของมหาวิทยาลัยสงฆ์ด้วย

กิจกรรมในส่วนนี้ ทำให้เกิดความคิดว่า การที่ท่านให้นิสิตในฐานะตัวแทนของนิสิตนักศึกษา นักเรียนมากกล่าวคำแสดงมูทิดาจิตนี้ ท่านคงมีความมุ่งหมายอะไรบางอย่างที่เรียกได้ว่าเป็นพิเศษ แต่ไม่มีโอกาสที่จะได้ซักถามท่าน ก็เลย

คิดเอาเองโดยถือว่าเป็นนิมิตแสดงความหมายที่เกี่ยวข้องกับงานนี้ คือว่างานนี้เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการได้รับถวายรางวัลการศึกษาเพื่อสันติภาพ ที่นี้ประธานนิสิตประธานนักศึกษา ก็เป็นตัวแทนมาในนามของสถาบันคือมหาวิทยาลัย และมหาวิทยาลัย ซึ่งเป็นสถาบันการศึกษา และตัวท่านเองก็เป็นผู้กำลังศึกษา จึงคิดว่าการกระทำนี้เป็นนิมิตหมายที่มีความเชื่อมโยงกับชื่อของงาน คือว่าในฐานะที่ท่านเป็นผู้ศึกษาและอยู่ในสถาบันการศึกษา เมื่อมากล่าวแสดงมูทิดาในงานที่เป็นเรื่องเกี่ยวกับการศึกษาเพื่อสันติภาพ ก็เป็นการบอกกล่าวว่าจะต้องมีการศึกษากันไปเพื่อให้เกิดสันติภาพ อันนี้ถือเป็นนิมิตหมายอย่างหนึ่ง

เมื่อเป็นเช่นนี้ก็ทำให้มาคิดถึงเรื่องของการศึกษาเพื่อสันติภาพอีก ซึ่งที่จริงก็พูดกันแล้วพูดกันอีก แต่เพราะเป็นเรื่องที่เกี่ยวกับรางวัล เราจึงต้องมาทำความเข้าใจกันแม้จะบ่อยไปบ้าง

อย่างไรก็ตาม ต้องขอพูดไว้แต่ต้นว่า วันนี้ไม่ควรแสดงปาฐกถายาวนัก เพราะเห็นใจญาติโยมที่มานั่งกันอยู่ตลอดเวลา อาจจะตั้งแต่เช้า อย่างน้อยหลายท่านก็มาตอนภาคบ่าย ตามปกติวันหนึ่งๆ เราฟังปาฐกถากันเรื่องหนึ่งก็ถือว่ามากอยู่แล้ว แต่ที่โยมมาฟังนี้ทางคณะผู้จัดงานจัดให้ฟังบาง

วันได้ทราบว่ดั่ง ๓ รายการ มีการอภิปรายชุดที่หนึ่ง ชุดที่สอง ชุดที่สาม หรือมีปาฐกถาแล้วก็ม้อภิปราย รู้สึกว่าหนักมากทีเดียว สำหรับวันนี้เฉพาะภาคบ่ายก็มีพระอาจารย์ชยสาโรท่านได้แสดงธรรมให้ฟังแล้ว และเนื้อหาของท่านก็อยู่ในเรื่องสันตินี้แหละ ดังที่ได้ฟังกันชัดเจนอยู่แล้วว่าท่านแสวงหาหนทางแห่งสันติ และท่านก็ได้พบในพระพุทธศาสนาว่าทางที่จะนำไปสู่สันติที่แท้จริงคือสันติในจิตใจ และเมื่อเกิดสันติในจิตใจแล้วแต่ละคนที่มีสันติในจิตใจ ก็จะประกอบกันเข้าเป็นสังคมเป็นโลกที่มีสันติ ตอนน้ก็มาเห็นใจญาติโยมที่ฟังมามากแล้วความจริงเนื้อหาสาระก็มากอยู่แล้วและเพียงพอต่อการนำไปขบคิดพิจารณา เพราะฉะนั้นปาฐกถาเนื่องในการอนุโมทนานี้จึงไม่ควรจะยาวนานัก

พระพุทธศาสนา คือการศึกษาเพื่อสันติภาพ

ที่น้หันกลับมาพูดถึงเรื่องการศึกษาเพื่อสันติภาพ ความจริงนั้นพระพุทธศาสนาเป็นเรื่องของการศึกษา และก็เป็นเรื่องของสันติภาพอยู่แล้ว ชาวพุทธเราย่อมทราบกันดี จะมีรางวัลการศึกษาเพื่อสันติภาพหรือไม่มีก็ตาม ตัวแท้คือสิ่งที่พระพุทธศาสนาจะทำให้เกิดขึ้นก็คือสันติภาพที่แท้จริง

ที่บอกเมื่อกี้ว่าตัวพุทธศาสนาเป็นการศึกษา หมายความว่า ข้อปฏิบัติในพระพุทธศาสนาทั้งหมด หรือระบบการปฏิบัติในพระพุทธศาสนานี้ เป็นการศึกษาทั้งสิ้น

ขอย้ำอีกครั้งหนึ่งว่า ข้อปฏิบัติในพระพุทธศาสนานี้ เรียกกันว่า *สิกขา* สิกขาก็แปลว่าการศึกษานั้นเอง สิกขาเป็นคำบาลี สันสกฤตว่า *ศิกษา* เป็นไทยว่า *ศึกษา* ก็คำเดียวกัน ในเมื่อข้อปฏิบัติทั้งหมดในพระพุทธศาสนาเป็นสิกขา ดังที่เราเรียกว่า *ไตรสิกขา* พระพุทธศาสนา ก็เป็นการศึกษา

ที่น้เราพูดว่าการศึกษาเพื่อสันติภาพ สันติภาพคืออะไร สันติภาพมาจาก *สันติ* บวกกับ *ภาวะ* ภาวะแปลเป็นไทยก็เป็นภาพ ภาวะก็คือความเป็น เอาไปต่อทำอะไรก็ได้ แทบจะไม่มี ความหมายในตัว สันติภาพก็คือภาวะแห่งสันติ ได้แก่ตัวสันตินั้นเอง

สันติแปลว่าความสงบ สันติหรือความสงบนี้เป็นชื่อหนึ่งของพระนิพพาน เป็นคำที่ท่านเรียกว่าไวพจน์ คือคำที่ใช้แทนกันได้ สันติก็นิพพานนั่นเอง เช่นในคำว่า *นตถิ สันติปรํ สุขํ* สุขอื่นยิ่งกว่าความสงบไม่มี สุขนอกจากสันติไม่มี สันติก็นิพพาน เท่ากับพุทธพจน์ที่ว่า *นิพพานํ ปรมํ สุขํ* ที่แปลว่านิพพานเป็นบรมสุข หรือเป็นสุขอย่างยิ่ง สรุปว่าสันติก็นิพพานนั่นเอง

ที่นี้พระพุทธศาสนาคือไตรสิกขานั้นมีจุดหมายเพื่อสันติ คือเพื่อพระนิพพานซึ่งเป็นสันติ จึงได้ความว่าตัวพระพุทธศาสนาคือไตรสิกขาซึ่งเป็นการศึกษานั้นก็เพื่อบรรลุสันติ คือพระนิพพาน เพราะฉะนั้น คำว่าการศึกษาเพื่อสันติภาพที่เขาเอาไปตั้งเป็นชื่อรางวัลนั้น ความจริงก็เป็นเรื่องของพระพุทธศาสนานั้นเอง ไม่ไปไหนไกล

เมื่อเรามองในแง่สันติที่แท้และสูงสุดก็คือพระนิพพาน แต่ถ้าเรามองในรูปหยาบๆ กว้างๆ ชาวโลกมักมองสันติแค่ความสงบภายนอก มักจะไม่มองลึกเข้าไปถึงภายในจิตใจ คือเรามองสันติที่ความสงบเรียบร้อยในสังคม การไม่รบราฆ่าฟัน ไม่มีสงคราม อยู่กันโดยไม่เบียดเบียน อย่างนี้เขาเรียกว่าสันติภาพ สันติภาพอย่างนี้ก็คือความอยู่ดีมีสุขของประชาชนหรือของสังคมหรือของโลกทั้งหมด แม้จะมองในความหมายที่หยาบๆ อย่างนี้ก็เข้ากับจุดหมายของพระพุทธศาสนาอยู่ดี เพราะว่าพระพุทธศาสนามีหลักการว่าพระศาสนานี้ดำรงอยู่เพื่อ พุทธชนหิตาย พุทธชนสุขาย โลกานุกมปาย พระพุทธเจ้าตรัสสั่งให้พระสาวกทั้งหลายจาริกไปก่เพื่ออันนี้ คือเพื่อ พุทธชนหิตาย พุทธชนสุขาย โลกานุกมปาย ให้แสดงธรรมอันงามในเบื้องต้น ท่ามกลางและที่สุุดก็เพื่อความมุ่งหมายอันนี้ ให้พรหมจริยะ คือพุทธศาสนานี้ดำรงอยู่ยืนนานก็เพื่อจุดหมายอันนี้ การที่จะ

มีการสังคายนาร้อยกรองพระธรรมวินัยก็เพื่อ พรหมจริยะจะได้ดำรงอยู่ยั่งยืนนาน พุทธชนหิตาย พุทธชนสุขาย โลกานุกมปาย เพื่อประโยชน์เกื้อกูล เพื่อความสุขแก่ชนจำนวนมาก เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก

ในเมื่อพระพุทธศาสนามีจุดหมายเพื่อให้เกิดประโยชน์สุขแก่ประชาชน เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก คำว่าประโยชน์สุข คือการที่ประชาชนอยู่ดี ได้บรรลุสิ่งที่ตั้งงามเป็นประโยชน์และมีความสุขนั้นเป็นภาวะที่ครอบคลุมคำว่าสันติ เพราะว่าประชาชนจะบรรลุประโยชน์มีความสุขได้เขาก็ต้องไม่รบราฆ่าฟันกัน ถ้ามนุษย์อยู่กันดีทั่วทุกคน โลกเป็นอย่างนั้นก็ือสันตินั่นเอง เพราะฉะนั้น แม้จะมองในแง่ที่เป็นปรากฏการณ์กว้างๆ อย่างนี้ ก็ถือว่าสันติภาพเป็นจุดหมายของพระพุทธศาสนา

เพราะฉะนั้นพระสงฆ์ของเราจึงมีหน้าที่บำเพ็ญปฏิบัติเพื่อสันติภาพในความหมายทั้งสองข้อ คือบำเพ็ญไตรสิกขา ก็เพื่อบรรลุถึงสันติซึ่งเป็นประโยชน์สูงสุด ในความหมายที่ถือว่าเป็นนามธรรมที่สุด ได้แก่พระนิพพาน หรือในแง่งานการปฏิบัติของท่านก็เพื่อประโยชน์สุขแก่ชนจำนวนมาก เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก ซึ่งถือว่าเป็นการปฏิบัติเพื่อสันติภาพเหมือนกัน

เมื่อพระสงฆ์ปฏิบัติหน้าที่ของท่าน ทำการงานของ

ท่านโดยถูกต้องตามหลักพระพุทธศาสนา ก็เป็นงานที่ทำให้เกิดสันติภาพอยู่ในตัว ด้วยเหตุนี้จึงได้บอกไว้เป็นการยั่วว่าไม่ว่าจะมีรางวัลเพื่อสันติภาพหรือไม่ก็ตาม ที่แท้จริงนั้นสันติภาพก็เป็นความมุ่งหมายของพระพุทธศาสนาอยู่แล้ว เพราะฉะนั้นรางวัลที่แท้จริงได้แก่การที่เกิดมีสันติขึ้นมาจริงๆ ในโลก ถ้าพระสงฆ์ทำหน้าที่ของท่าน และบรรลुสันติ ทำให้โลกมีความสงบเรียบร้อย อยู่กันเป็นสุขแล้ว นั่นแหละคือรางวัลที่แท้จริง ส่วนการที่จะมีองค์กรโลกคือยูเนสโกที่อยู่ในสหประชาชาติมาตั้งเป็นรางวัลอะไรขึ้นมานั้นก็ถือว่าเป็นอีกเรื่องหนึ่ง รางวัลที่แท้จริงนั้นอยู่ที่ประโยชน์สุขของชาวโลกคือสันติภาพที่แท้จริง จึงต้องถือว่ารางวัลที่ยูเนสโกได้มอบถวายนั้นเป็นเพียงคล้ายๆ กับเป็นลัษณะกระตุ้นเร้า หรือเป็นสิ่งที่มาเตือนคนทั่วไปว่าให้เราทำหน้าที่ ทำกิจหรือปฏิบัติการเพื่อจุดมุ่งหมายอันนี้

แสดงมุทิตา คือบอกว่าจะมาร่วมเชิดชูธรรม

รางวัลที่ให้นั้นยังไม่ใช่รางวัลจริงหรือรางวัลจริงก็คือว่าเมื่อไรสันติภาพเกิดขึ้น ประโยชน์สุขแก่ประชาชนเกิดขึ้น ประชาชนเข้าถึงสันติธรรม อันนั้นแหละคือรางวัลที่แท้จริง

เป็นรางวัลในการทำงานของพระ เพราะฉะนั้นรางวัลนี้พระจะต้องทำต่อไป และพระก็มีหน้าที่ต้องทำให้เกิดรางวัลนี้ ซึ่งที่จริงการได้รับถวายรางวัลนี้ก็ไม่ได้ทำให้พระเป็นอะไรขึ้นมา นอกจากความเป็นพระ และการที่จะต้องบำเพ็ญกิจเพื่อประโยชน์สุขของประชาชนตามหน้าที่ของท่านต่อไป เพราะฉะนั้นจึงยั่วว่ารางวัลที่แท้จริงนั้นไม่ได้อยู่ที่การได้มอบให้อะไรที่เราเรียกกันว่าเป็นรางวัลเป็นรูปธรรม รางวัลที่แท้จริงนั้นจะเกิดขึ้นเมื่อประชาชน สังคม หรือมนุษย์โดยทั่วไปมีความร่มเย็นเป็นสุข

อย่างไรก็ตาม คนเรายังติดในเรื่องเหล่านี้ เราจึงมาพูดกันในเรื่องสมมติของชาวโลก เมื่ออยู่ในสมมติเราก็ต้องใช้สมมติให้เป็นประโยชน์ เมื่อเกิดมีปรากฏการณ์เช่นนี้ และเรามาจัดกิจกรรมต่างๆ ขึ้นนั้น มองในแง่ดีก็คือการเอาสมมติมาใช้ประโยชน์ การที่กระทรวงศึกษาธิการ หรือรัฐบาลก็ตาม โดยทางสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติมาจัดกิจกรรมอย่างนี้ เมื่อมองว่าเป็นเรื่องของการเอาสมมติมาใช้ประโยชน์ ก็คือเอามาเป็นอุบายสำหรับกระตุ้นเตือนให้คนทั่วไปให้ความสนใจแก่การปฏิบัติทางพระพุทธศาสนา คือส่งเสริมให้ปฏิบัติตามคำสอนของพระพุทธเจ้าเพื่อให้เกิดสันติที่แท้จริง โดยที่สำหรับแต่ละชีวิตก็ให้เข้าถึงสันติ และสำหรับ

พระสงฆ์เมื่อปฏิบัติให้เข้าถึงจุดหมายของพระพุทธศาสนาแล้ว ก็ทำให้ประชาชนอยู่กันร่มเย็นเป็นสุข นี่แหละที่ว่าเป็นการเอารางวัลที่เป็นเรื่องสมมตินั้นมาเป็นเครื่องกระตุ้นอีกทีหนึ่ง ถ้าทำได้แบบนี้ก็คงจะมีความหมาย หมายความว่ารางวัลนี้จะมี ความหมายที่แท้จริงก็ต่อเมื่อมันเป็นเครื่องมาช่วยชักนำให้ เกิดความสนใจในการที่จะส่งเสริมธรรมะ ฉะนั้นจึงได้กล่าว อย่างหนึ่งว่า ที่มีการแสดงมุกตลกตลกอะไรนั้น ความจริงก็เป็น เรื่องของการที่เรายกย่องเกื้อหนุนธรรม

อันนี้ขอกล่าวย่อๆ คือญาติโยมหรือพระสงฆ์ก็ตาม เมื่อมีพระผู้นี้ท่านได้รับรางวัล เราเห็นว่าท่านได้ดีเราพลอยมา แสดงความยินดีด้วย เป็นการปฏิบัติตามหลักพรหมวิหารข้อที่ ๓ คือมุกตา ซึ่งแปลว่าพลอยยินดีเมื่อผู้อื่นได้ดี หมายความว่า เราเห็นว่าท่านผู้ซึ่งเป็นบุคคลหนึ่งได้ดีหรือได้ประสบความสำเร็จเขาให้รางวัล เราก็มาแสดงความยินดีด้วย

อย่างไรก็ดี ถ้าว่าถึงความหมายที่แท้จริงของชาวพุทธ เรามองทะลุไปถึงไปกว่านั้น คือ ที่จริงนั้น ใจของผู้แสดงมุกตลก อยู่ในตัวธรรมะ หมายความว่าเราทุกคนนี้เชิดชูธรรม เชิดชู ความดีงาม เชิดชูการปฏิบัติที่ถูกต้อง เชิดชูการกระทำสิ่งที่เป็นประโยชน์สุข หลักของเราอยู่ตรงนั้น เรามุ่งหมายใจของเราไปตั้งอยู่ที่ธรรมะนั้น เราต้องการเชิดชูธรรม เมื่อมีอะไรมา

ช่วยให้เกิดการแสดงออกที่เป็นการเชิดชูธรรมนั้น ก็เข้ากับ ความมุ่งหมายของเรา คือเมื่อเราไปเห็นว่าบุคคลผู้หนึ่งมากระทำการอะไรที่เป็นการช่วยส่งเสริมเชิดชูธรรม คือไปปฏิบัติถูกต้องตามธรรม เข้าหลักความดี เราก็ถือโอกาสไปส่งเสริมด้วยการที่เราส่งเสริมท่านผู้นั้นก็หมายความว่า เราส่งเสริมให้ท่านทำความดีนั้นต่อไป หรืออย่างน้อยเราก็แสดงความยินดี เพราะท่านไปทำตรงตามหลักที่เราพอใจด้วย ซึ่งเป็นหลักแห่งความดีงาม เพราะฉะนั้นจึงกลายเป็นว่า การแสดงมุกตลกหรือพลอยยินดีนั้นเป็นการแสดงถึงความเห็นชอบด้วยที่ท่านได้ไปทำสิ่งที่ดีงาม เราเชิดชูธรรมอยู่แล้ว เราจึงพลอยแสดงความยินดีส่งเสริมไปเลย

พร้อมกันนั้น ก็ได้ความหมายอีกอย่างหนึ่งว่าเป็นการ แสดงความพร้อมใจกัน ที่ว่าพร้อมใจก็คือ ในเมื่อท่านผู้นั้นไปทำตามหลักธรรม ไปทำความถูกต้องดีงาม เราก็เห็นชอบด้วย คล้ายกับบอกว่า เราจะร่วมด้วยนะ เราจะร่วมทำความดีส่งเสริมความดีอันนั้นด้วย จึงกลายเป็นการแสดงความเห็นชอบพร้อมใจในการที่จะส่งเสริมธรรมเชิดชูธรรมต่อไป ถ้าทำได้อย่างนี้ การแสดงมุกตลกก็มีความหมายที่ดีงามถูกต้อง เพราะไม่ไปติดอยู่แค่ตัวบุคคล คือมีความหมายที่โยงไปหาตัวหลักการหรือตัวธรรมะด้วย คือการที่เราจะมาช่วยกันเชิดชูธรรมต่อไป

เพราะฉะนั้น การกระทำกิจกรรมอย่างนี้จึงเป็นการแสดงว่าเราจะมาร่วมแรงร่วมใจกันในการส่งเสริมเชิดชูธรรมต่อไป ถ้าทำได้อย่างนี้ การแสดงมุทิตาจิตก็จะเป็นส่วนร่วมอย่างหนึ่งในการปฏิบัติตามหลักของการศึกษาเพื่อสันติภาพด้วย คือ การที่เราจะได้ใช้กิจกรรมเหล่านี้เป็นเครื่องส่งเสริมให้เกิดประโยชน์สุขแก่ประชาชน และอันนี้แหละคือตัวสันติภาพ เพราะฉะนั้นกิจกรรมทั้งหมดนี้เราจึงมาทำความเข้าใจกันว่าเป็นนิมิตหมายว่าเราจะได้มาช่วยกันส่งเสริมเชิดชูธรรมต่อไป เพื่อให้ธรรมะเกิดประโยชน์สุขแก่ชีวิต แก่สังคม แก่ประชาชน ชาวโลก เพื่อสันติสุขโดยทั่วกัน

ถึงแม้ไม่มีสงคราม ก็ยังไม่มีสันติภาพ

ที่นี้หวนกลับมาพูดถึงเรื่องสันติภาพและการศึกษาเพื่อสันติภาพกันอีกครั้งหนึ่ง ขอย้อนไปพูดอย่างที่เริ่มต้นไว้ คนทั่วไปในโลก โดยเฉพาะเมืองฝรั่ง เวลาเขาพูดถึงคำว่า “สันติภาพ” เขามองไปที่สภาพที่คนไม่รบกัน คือไม่มีสงคราม เมื่อคนไม่รบราฆ่าฟันกันเขานิยามว่ามีสันติภาพแล้ว

ถ้าความหมายของคำว่าสันติภาพอยู่ที่ความไม่มีการรบราฆ่าฟัน หรือไม่มีสงคราม ประเทศไทยเราตอนนี้ก็ไม่ค่อย

เกี่ยวกับปัญหานี้ คือประเทศไทยเรานี้มันว่ามีสันติภาพอยู่แล้ว เราเป็นประเทศที่มีสันติภาพ เพราะฉะนั้นเราแทบจะไม่ต้องดิ้นรนชวนขายในเรื่องนี้เลย ที่เขาชวนขายเรียกร้องสันติภาพให้แก่โลกกันโกลาหลั่นเป็นประเทศอื่น เวลานี้เราดีที่สุด ชาวคราวต่างๆ ที่ว่รบราทำสงครามกัน วุ่นวายที่นั่นที่นี้ ชัดแย้งกันเรื่องราวใหญ่โตนั้นนะ เป็นเรื่องของประเทศอื่น ๆ ทั้งนั้น ประเทศไทยเรานี้มันจะได้รับรางวัลสันติภาพทุกคน เพราะไม่เห็นมีเลยสงครามรบราฆ่าฟันกัน เพราะฉะนั้นประเทศไทยเราถ้าว่าในแง่นี้ก็ถือว่าดีอยู่แล้ว เรามีสันติภาพอยู่แล้ว

นี่แหละที่ว่าเขามองความหมายของสันติภาพเพียงอย่างเดียว คือมักจะมองว่าสันติภาพหมายถึงภาวะไร้สงคราม ไม่มีการขัดแย้ง ไม่รบราฆ่าฟันเบียดเบียนทำร้ายกันที่รุนแรง แต่ถ้ามองให้ลึกซึ้งลงไป สันติภาพไม่ใช่แค่นั้น ภาวะขาดสันติภาพนั้นเราจะเห็นว่ามียูอยู่ในที่อื่นด้วย แม้แต่ยังไม่ได้รับราฆ่าฟันกัน มันก็มีความขาดแคลนสันติภาพในรูปอื่น ๆ

สังคมที่มีการแก่งแย่งแข่งขันกัน ต่างคนต่างมุ่งหาผลประโยชน์ เอาวัดเอาเปรียบข่มเหงกัน แม้ไม่ปรากฏเป็นการรบราฆ่าฟันกัน ไม่เป็นสงคราม ก็จัดว่าเป็นสันติภาพไม่ได้ เพราะไม่มีความสงบที่แท้จริง เมื่อไม่มีความสงบก็ไม่มีความสุขที่แท้จริง

ภาวะของการแก่งแย่งแข่งขันคอยที่จะเอาชนะกันนั้น ขอให้ลองดูโลกในระยะที่ผ่านมาแล้ว เขาแบ่งออกเป็นสองค่าย คือค่ายเสรีนิยม หรือเสรีประชาธิปไตย กับค่ายสังคมนิยม คอมมิวนิสต์ ตอนนั้นมีการแข่งอำนาจกัน สองฝ่ายต้องคอยระวังตัวและระแวงซึ่งกันและกัน อีกฝ่ายหนึ่งจะมีอะไรดีกว่า เหนือกว่าก็ต้องคอยจับตาดู ไม่มีความสุขสงบสุข แต่ทั้งสองค่ายนั้นเขาไม่ได้ทำสงครามกัน เขาอยู่กันมาโดยพยายามแข่งขันเอาชนะกัน คอยแก่งแย่งผลประโยชน์กัน แม้ว่าเขาจะไม่ได้ทำสงครามให้ปรากฏ แต่เราก็มีศัพท์เรียกว่าเขาอยู่ในสงครามด้วยเหมือนกัน คือตลอดระยะที่ผ่านมาเขาเรียกว่าสงครามเย็น ภาษาอังกฤษเขาใช้คำว่า Cold War แสดงว่ามีสงครามเหมือนกัน ไม่ได้มีสันติภาพ

ทีนี้เราดูแคบเข้ามาในสังคมต่างๆ ที่ผู้คนมีการแก่งแย่งแข่งขันคอยเอาตัวเอาเปรียบกัน แม้ไม่ได้รบราฆ่าฟันทำร้ายเอาชีวิตกัน ก็เหมือนกับโลกสมัยที่อยู่ในสงครามเย็นเหมือนกัน สังคมที่มีการแก่งแย่งแข่งขันก็คือสงครามที่เต็มไปด้วยสงครามเย็นนั่นเอง หมายความว่า มนุษย์ที่อยู่ระบบสังคมที่มีการแก่งแย่งแข่งขัน หาผลประโยชน์ พยายามเอาชนะกันในการหาช่องทางที่จะเหนือกว่ากันในเรื่องผลประโยชน์ ก็เหมือนกับโลกในสมัยสงครามเย็นนั่นเอง เพราะฉะนั้นสังคมแบบนี้ก็

คือสังคมที่อยู่ในภาวะสงครามเย็น ไม่ได้มีสันติภาพอะไร และมันพร้อมที่จะระเบิดเป็นสงครามร้อนเมื่อไรก็ได้ จึงต้องถือว่าไม่มีสันติภาพด้วยเหมือนกัน เพราะฉะนั้นประเทศที่เราเห็นเหมือนกับว่าสงบไม่มีสงครามมีสันติภาพนั้น ที่จริงไม่ใช่มีสันติภาพ แต่มีสงครามที่เป็นประเภทสงครามเย็น

ทีนี้หันไปดูอีกบางประเทศ ที่เพิ่งเริ่มมีระบบแก่งแย่งแข่งขันเข้าไป การแข่งขันยังน้อยอยู่แต่ต่อไปอาจจะมากก็ได้ แต่ตอนนี้เพิ่งเริ่ม ทีนี้ในสังคมแบบนี้ก็ต้องสงสัยเหมือนกันว่ามีสันติภาพหรือไม่ ยกตัวอย่างเมืองไทยเรานี่เองเป็นสังคมที่บอกเมื่อก็ว่ามีความสุขพอสมควร เรายังมีน้ำใจเกื้อกูลกันช่วยเหลือกันอยู่ ในสังคมแบบนี้แม้จะไม่มีสงครามเย็น ไม่มีสงครามร้อน แต่ถ้ามีความไม่เรียบร้อย ความเสื่อมโทรม มีปัญหาต่างๆ ที่ทำให้สังคมมีความผูกพัน มันก็ไม่เรียบร้อย ไม่สงบเหมือนกัน เพราะมีปัญหาต่างๆ มากมาย อย่างสังคมไทยเราเวลานี้เสียชื่อเสียง ญาติโยมก็ทราบกันดีว่าปัญหาโรคเอดส์ก็ค่อนข้างเด่น เรื่องยาเสพติดก็ค่อนข้างรุนแรง ปัญหาโสเภณีก็หนัก ปัญหามลภาวะสิ่งแวดล้อมเสียหายก็ไปไกล ปัญหาบางอย่างก็น่าอาจจะที่หนึ่งในโลก ปัญหาเหล่านี้ก็ทำให้สังคมไม่มีความสุขเรียบร้อยที่แท้จริง และพร้อมที่จะระเบิดเป็นปัญหารุนแรงเมื่อไรก็ได้ สังคมอย่างนี้ก็ไม่ถือว่ามี

สันติภาพที่แท้จริง

สังคมที่อยู่ในสภาพอย่างนี้มักมีภาวะอีกอย่างหนึ่งที่เรียกว่าตกอยู่ในความประมาท สังคมที่ค่อนข้างสงบสุข อยู่กันสบาย มักจะตกอยู่ในภวณี้คือมีความประมาท ซึ่งทำให้ละเลยไม่มองดูเหตุปัจจัยในสังคมของตัวว่ามีอะไรที่เป็นไปอยู่ที่ เป็นความบกพร่องเป็นความเสียหาย อาจจะนำมาซึ่งความเสื่อม ความย่อยยับแก่สังคมต่อไป อะไรที่ควรจะทำเพื่อแก้ไขดำรงสังคมตัวเองให้มีความสุขอย่างแท้จริงในระยะยาวหรืออย่างถาวร ก็ไม่คิดไม่พิจารณา ปล่อยตัวไปเรื่อยๆ หมกมุ่น มัวเมาแสวงหาความสุข ในที่สุด แต่ละคนก็มุ่งแต่จะหาผลประโยชน์ส่วนตัว สังคมแบบนี้ก็ไม่ใช่สังคมที่มีสันติภาพ เพราะมีความไม่เรียบร้อยและความกดดันที่จะทำให้สังคมระส่ำระสายเสื่อมโทรมและประชาชนไม่อาจจะอยู่กันด้วยดีต่อไป

เพราะฉะนั้นโลกปัจจุบันนี้เรามองภาวะที่ขาดสันติภาพได้หลายแบบ อย่าไปมองเพียงว่าไม่มีสงครามแล้วก็มีสันติภาพ ซึ่งเป็นความหมายที่หยาบเหลือเกิน เมื่อภาวะขาดสันติภาพ เป็นไปอย่างรุนแรงจนถึงที่สุดแล้วมันถึงได้แสดงออกอย่างนั้น ถ้าเราคอยระวังแคว่ทำให้มีสันติภาพแบบไม่มีสงคราม ก็เรียกว่าเราอยู่ในความประมาท เราจะไม่สามารถรักษาโลกและสังคมนี้ไว้ให้อยู่อย่างสันติสุขหรือมีสันติภาพที่แท้จริงได้

เพราะว่าไม่นานหรอก ตัวเหตุปัจจัยแห่งความเสื่อมโทรมระส่ำระสายเหล่านี้จะต้องปะทุขึ้นอย่างรุนแรงแล้วก็จะเกิดเรื่องเกิดราวอีก

ภาวะที่เป็นเรื่องของความไร้สันติภาพ มีสงคราม มีการรบราฆ่าฟันนั้น ผลของมันคืออะไร ก็คือความระส่ำระสาย ความไม่เรียบร้อยของสังคม แม้สังคมไม่มีสงครามอย่างนั้น ไม่ได้รบราฆ่าฟัน สังคมก็อาจจะไม่เรียบร้อยก็ได้ อาจจะมีระส่ำระสายก็ได้ เราจะต้องตรวจสอบสังคมของเราว่ามีความระส่ำระสายไหม มีความไม่เรียบร้อยไหม ถ้าเป็นอย่างนั้น มันก็คือการประสพภาวะอย่างเดียวกับการมีสงครามชนิดหนึ่งนั่นเอง ไม่ได้ดีไปเลย เพราะฉะนั้นอย่าได้ประมาท และด้วยเหตุนี้พระพุทธเจ้าจึงตรัสสอนนักในเรื่องความไม่ประมาท

ที่นี้เราต้องมาตรวจดูว่าสันติ สุข ความสงบที่แท้จริงนั้นอยู่ตรงไหน สังคมของเราบรรลุหรือยัง อย่าเอาแคว่ว่าไม่มีสงครามแล้วก็ใช้ได้อย่างที่ว่า เท่าที่พูดมาจะเห็นว่าภาวะที่ขาดสันติภาพในสังคมนี้มีได้หลายรูปแบบ รูปที่เห็นชัดๆ ที่ชาวโลกเขายอมรับกันก็คือ เรื่องสงคราม เขามองเห็นแค่นั้น มองเห็นแคว่ที่มีการสงครามรบราฆ่าฟัน แต่ที่จริงสังคมที่ไม่มีสงคราม ก็คือไม่มีสงครามร้อน แต่อาจจะมีสงครามเย็นก็ได้ คือสังคมที่คนไม่มีความช่วยเหลือเกื้อกูลกัน มีการแก่งแย่ง

แข่งขัน มุ่งหาผลประโยชน์ แย่งชิงกันอยู่ตลอดเวลา ก็ไม่มีสันติภาพ และสังคมที่มีความระส่ำระสายเนื่องจากปัญหาความเสื่อมโทรมต่างๆ ก็เป็นสังคมที่ไม่มีสันติภาพเช่นเดียวกัน ถ้าทำความเข้าใจกันอย่างนี้ เราก็ต้องให้ความหมายของสันติภาพให้กว้าง

การทำลายสันติภาพ ก่อตัวขึ้นบนฐานข้างในจิตใจ

ในการที่จะแก้ไขปัญหานี้ตามหลักพระพุทธศาสนาท่านสอนไว้แล้วว่าเราจะต้องแก้ที่สาเหตุทุกอย่างเกิดจากเหตุปัจจัย ผลเกิดจากเหตุ ต้องสืบดูว่าเหตุปัจจัยมาจากที่ไหน แต่เหตุปัจจัยมีมากมายอย่างเหลือเกิน

คนเรานี้รบราฆ่าฟันกันเพราะอะไร เพราะความเกลียดชังโกรธแค้นกัน หรือบางทีก็เป็นเพราะการแย่งชิงผลประโยชน์ หรือบางทีก็เนื่องจากมีความเห็นขัดแย้งกัน ยึดถืออุดมการณ์ต่างกัน หรือมีความยึดถือแบ่งแยกกันในเรื่องเชื้อชาติศาสนา เป็นต้น เช่นยึดถือว่าเชื้อชาติของเราต้องดีที่สุด เชื้อชาติเราเท่านั้นจะต้องอยู่ เมาเราเท่านั้นเป็นเลิศ เมาอื่นเลวทั้งนั้น อะไรต่างๆ เหล่านี้ ตลอดจนการแบ่งแยกกันของลัทธิศาสนาต่างๆ ล้วนเป็นปัญหาของโลก

รวมความว่าพระพุทธศาสนาบอกว่า ปัญหาต่างๆ เหล่านี้เกิดจากเหตุสำคัญในใจของมนุษย์นั่นเอง ก่อนที่จะแสดงออกมาเป็นการรบราฆ่าฟัน เอาอาวุธมายิงกัน ขว้างระเบิดใส่กัน เอาเครื่องบินไปทิ้งระเบิดนี้ การริเริ่มต้องเกิดในความคิดก่อน คนเราต้องคิดแล้วถึงจะทำอย่างนั้น เพราะฉะนั้นปัญหาเกิดในจิตใจของคนก่อน

ปัญหาเกิดในจิตใจของคน จิตนั้นมีอะไร จิตมีปมปัญหาสำคัญที่พระพุทธเจ้าทรงให้หลักไว้แล้ว เราจึงมาพูดกันง่ายๆ สั้นๆ โดยใช้ศัพท์พระท่านหน่อย เป็นคำที่จุความดี ถ้าใช้ศัพท์ชาวบ้านจะต้องพูดกันยืดยาว เสียเวลา แต่ถ้าใช้ศัพท์พระท่านสรุปให้เพียง ๓ คำ ก็จบ มันแทนหมดเลย

ศัพท์พระที่แสดงถึงสาเหตุสำคัญในใจของมนุษย์ที่ทำให้มนุษย์ออกไปแสดงบทบาทต่างๆ มากมายในโลกที่เราเรียกว่าขาดสันติภาพ นั่นคืออะไร ศัพท์พระท่านบอกไว้มี ๓ คำคือ

๑. ตัณหา

๒. มานะ

๓. ทิฐิ

ตัณหา นั่น เมื่อแปลให้เข้ากับยุคสมัยปัจจุบันก็คือความปรารถนาในผลประโยชน์ ความจริงการหาผลประโยชน์นี้เป็นเรื่องชั้นปลาย ลึกลงไปอีกคือความต้องการที่จะเสพรูป รส กลิ่น

เสียง โผฏฐัพพะ แต่พูดกันง่าย ๆ ว่าความต้องการผลประโยชน์ ความต้องการผลประโยชน์นี้เป็นเหตุใหญ่ที่ทำให้มนุษย์แย่งชิง ครอบงำกัน แทบจะเป็นสาเหตุตัวแรก ยิ่งสังคมปัจจุบันนี้ ระบบของสังคมจะเป็นตัวผลักดันให้คนมีสภาพจิตอย่างนี้มาก คือระบบแข่งขัน ระบบผลประโยชน์ ระบบทุนนิยม ระบบวัตถุนิยม ระบบที่มุ่งการบริโภค เดียวนี้ศัพท์เหล่านี้เกร่อไปหมด

เป็นที่รู้กันว่าโลกที่ผ่านมานี้อยู่ในอำนาจครอบงำของ ลัทธิวัตถุนิยม ลัทธินี้เจริญมาครอบงำอารยธรรม โลกปัจจุบันนี้เป็นสายวัตถุนิยมหมด และวัตถุนิยมมาถึงปัจจุบันนี้ก็อยู่ในระยะที่เรียกว่าบริโภคนิยม คือนิยมบริโภค หมายความว่าถือ เรื่องการบริโภคเป็นหลักใหญ่ เป็นวิถีชีวิตของสังคม วิถีชีวิตก็เป็นวัฒนธรรม บางทีจึงเรียกว่าเป็นวัฒนธรรมบริโภค และคนทั่วไปก็จะยึดถือว่าการบริโภคเป็นแหล่งที่มาของความสุข บุคคลจะมีความสุขด้วยการบริโภคหรือการเสพวัตถุแทบจะเป็นอย่างเดียว เขามองเห็นแค่นั้น

เมื่อมีลัทธิความเชื่อความคิดเห็นอันนี้ก็แน่นอนล่ะว่า คนเราจะต้องมุ่งหาผลประโยชน์ หาวัตถุมหาเสพให้มากที่สุด ทำให้ต้องแก่งแย่งช่วงชิงกัน เพราะแต่ละคนก็ต้องได้ต้องเอา จึงต้องเกิดการครอบงำกันเบียดเบียนกัน อันนี้เป็นเหตุที่หนึ่ง

ตัวที่ ๒ เรียกว่า มานะ แปลว่าความต้องการยิ่งใหญ่

ภาษาพระท่านแปลว่าความต้องการเป็นดุจธง หมายความว่า ต้องการเด่น ต้องการใหญ่ ต้องการเหนือผู้อื่น โดยเฉพาะก็คือต้องการอำนาจ ความต้องการอำนาจนี้เป็นเรื่องใหญ่มาก คนเราต้องการยิ่งใหญ่

เวลาเด็กจะเรียนหนังสือ เรามักจะสอนเด็ก ๒ อย่าง คือ หนึ่งให้เล่าเรียนเพื่อจะได้มีรายได้ดีหาเงินหาทองให้มาก ๆ สองเพื่อจะได้มีศรัทธาตำแหน่งใหญ่ ๆ เป็นผู้ใหญ่คือมีอำนาจมาก ๆ อันนี้มักจะถูกจัดเป็นจุดหมายของชีวิตของมนุษย์ในยุคปัจจุบัน ซึ่งที่จริงก็เป็นมาแต่ในอดีตแล้ว เพราะว่าโลกเราไม่เคยสงบจริง มันไม่มีสันติภาพมาโดยตลอดเนื่องจากตัวคุกคาม คือตัวเหตุปัจจัยที่จะทำให้ลายสันติภาพนั้นมีมาเรื่อย ตั้งแต่สมัยโบราณ ประเทศต่าง ๆ ก็ครอบงำกันด้วยเหตุเหล่านี้ บางทีกษัตริย์ในสมัยโบราณใฝ่ฝันที่จะให้ตัวเองยิ่งใหญ่ได้ชื่อว่าเป็นกษัตริย์ผู้เดียวในชมพูทวีป หรือเป็นจักรพรรดิที่ยิ่งใหญ่ที่สุดในโลก เพื่อได้ชื่อแค่นี้แหละก็สามารถจะยกทัพไปปราบปราม ไปครอบงำกันให้คนตายเป็นหมื่นเป็นแสนก็ได้ กษัตริย์ในอดีตจำนวนมากปรารถนาอันนี้ คือต้องการได้ชื่อว่าเป็นกษัตริย์ที่ยิ่งใหญ่ที่สุดในประวัติศาสตร์โลก เพื่อให้สมปรารถนาอย่างนั้นก็ได้ทุกอย่าง

ต่อไปข้อสุดท้าย ทิฐิ คือความเชื่อ ความเห็น ความยึด

ถือในแนวความคิด ลัทธินิยม อุดมการณ์ ศาสนา ทั้งหมดนี้อยู่ในคำว่าทริหมิต กว้างมาก ซึ่งทำให้ถือว่าของฉันเท่านั้นจริงของคนอื่นเท็จทั้งสิ้น และของฉันเท่านั้นประเสริฐเลิศ ของคนอื่นเลวทั้งนั้น พวกฉันเท่านั้นจะต้องอยู่ในโลก พวกอื่นต้องพินาศไปหมดเมื่อมีความเชื่อความยึดถืออย่างนี้ก็ได้ทุกอย่าง สงครามทริภูนี้ร้ายแรงอย่างยิ่ง ดังที่ได้เกิดสงครามล้างเผ่า ล้างชาติพันธุ์มนุษย์

ยกตัวอย่างเช่น ในเยอรมัน ฮิตเลอร์ถือว่า ชาติพันธุ์อารยันนั้นเป็นเลิศ เป็นชาติพันธุ์ที่ดีที่สุด เพราะฉะนั้นก็ต้องเป็นชาติพันธุ์ที่ยิ่งใหญ่ เป็นชาติพันธุ์ที่ชนะในโลก จะต้องกำจัดชาติพันธุ์เผ่าพันธุ์อื่นได้หมด เมื่อยึดถือเชื่อปักใจอย่างนี้ ก็ทำสงครามรบฆ่าคนเท่าไรก็ได้

ระยะที่แล่วมาโลกแบ่งเป็น ๒ ค่าย คือ อุดมการณ์เสรีประชาธิปไตย กับอุดมการณ์คอมมิวนิสต์ แล้วก็แข่งอำนาจกันกลายเป็นสงครามเย็นแทบแยะ เวลานี้ค่ายใหญ่ล้มไปค่ายหนึ่งเหลือค่ายเดียว แต่สงครามศาสนา ลัทธิ เชื้อชาติ ผิวพรรณ ต่างๆ ก็รบกันไม่มีทีี่สิ้นสุด เป็นสงครามทริภูทั้งนั้น เพราะฉะนั้นสงครามทริภูจึงร้ายแรงเป็นอย่างยิ่ง

สงครามในโลกมาจาก ๓ ตัว นี้แหละ คือ ตัณหา มานะ ทิฐิ ขอให้ทุกท่านลองสำรวจดู ภาพที่ปรากฏง่าย ๆ ก็คือ การแย่ง

ชิงผลประโยชน์และอำนาจ อันนี้แหละเป็นตัวการที่ทำให้มนุษย์ล้างผลาญกันในทุกระดับ ตั้งแต่ในระดับระหว่างชาติมาจนกระทั่งถึงระหว่างบุคคล

รวมความว่า ตัณหา มานะ ทิฐิ เป็นตัวการสำคัญที่ทำให้มนุษย์ออกไปแสดงบทบาทต่างๆ ที่ทำให้เกิดภาวะที่เรียกว่า ลิตรอนสันติภาพหรือทำลายสันติภาพ แต่กิเลส ๓ ตัวนี้เกิดขึ้นที่ไหน ก็ก่อตัวขึ้นในจิตใจของมนุษย์ เพราะฉะนั้น ในที่สุดก็ต้องมาแก้ปัญหาที่จิตใจของคน การแก้ปัญหาที่จิตใจของคนจะทำได้ก็ด้วยการพัฒนามนุษย์ คือทำให้มนุษย์เป็นคนที่ดีขึ้นนั่นเอง

ดีขึ้นนั้นก็มีความหมายหลายอย่าง ดีขึ้นในด้านพฤติกรรม คือความประพฤติทั่วไป ดีขึ้นในด้านจิตใจ คือจิตใจดีงามมีคุณธรรมขึ้น จิตใจเข้มแข็งมั่นคงมากขึ้น จิตใจเป็นสุขในตัวเองมากขึ้น เรื่องนี้ก็สำคัญ เพราะมนุษย์ไม่สามารถมีความสุขในตัวเองจึงดิ้นรนออกไปวุ่นวายข้างนอก แต่พอมีความสุขมันก็สงบได้ แล้วก็ดีขึ้นในด้านปัญญา คือทำให้มนุษย์มีปัญญามากขึ้น มีความรู้ความเข้าใจ รู้จักเหตุรู้จักผล รู้จักดีรู้จักชั่ว รู้จักคุณโทษ ประโยชน์หรือมิใช่ประโยชน์ดีขึ้น ตลอดจนเข้าใจธรรมชาติ มองเห็นความจริงของสิ่งทั้งหลาย ว่าสิ่งทั้งหลายเป็นไปตามเหตุปัจจัยของมัน ชีวิตของเราที่ดี สิ่งทั้งหลายที่ดี ล้วนไม่เที่ยง

เป็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา รู้สภาวะเข้าถึงความจริงจนกระทั่งมองเห็นความเหลวไหลไร้คุณค่าของการที่จะเที่ยววุ่นวายแย่งชิงผลประโยชน์ และแสวงหาอำนาจในสังคม

การพัฒนามนุษย์นี้สำคัญที่สุด เมื่อพัฒนามนุษย์ขึ้นไปก็จะค่อยๆ ทำให้คนนั้นห่างออกไปจากการที่จะตกอยู่ภายใต้อิทธิพลครอบงำของตัณหา มานะ ทิฐิ คือถูกตัณหา มานะ ทิฐิ ครอบงำน้อยลง เมื่อครอบงำน้อยลงก็เป็นอิสระแก่ตัวมากขึ้นสามารถทำสิ่งที่พึงปรารถนามากขึ้น การที่จะสร้างสันติก็มีทางเป็นไปได้ เพราะฉะนั้นจึงต้องพัฒนาคน เพื่อให้มีตัณหา มานะ ทิฐิ น้อยลง หรือตกอยู่ใต้อำนาจครอบงำของกิเลสเหล่านั้นน้อยลง การพัฒนามนุษย์นั้นก็คือการศึกษา ซึ่งได้แก่ศึกษานั่นเอง

ศึกษาเพื่อสันติภาพ ด้วยการศึกษาสันติภาพ

พอถึงตอนนี้ คือเมื่อหันไปดูหลักการของพระพุทธศาสนาแล้วหวนกลับมาพิจารณาที่ชื่อของรางวัลนี้อีกที ที่ว่าการศึกษาเพื่อสันติภาพนั้น ในพระพุทธศาสนานี้ที่จริงแล้วไม่ใช่แค่ศึกษาเพื่อสันติภาพ จริงอยู่เมื่อก็นับบอกว่าศึกษาเพื่อสันติภาพ คือปฏิบัติตามหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาเพื่อบรรลุสันติสูงสุดคือพระนิพพาน อย่างน้อยก็เพื่อสันติภายใน

นอกคือความสงบเรียบร้อยที่ปรากฏให้เห็น แต่ที่แท้แล้วไม่ใช่แค่ศึกษาเพื่อสันติ แต่เป็นการศึกษาสันติเลยทีเดียว คือตัดคำว่าเพื่อออก

มีพุทธพจน์ในพระสูตรแห่งหนึ่งตรัสว่า สันติเมว โสสิกฺขะเยยฺย พิงคิภาสสันติ หมายความว่าอย่างไร ศึกษาคือฝึกหรือทำให้ได้ให้เป็นขึ้นมา ได้แก่พัฒนานั่นเอง ท่านให้ฝึกสันติก็คือทำสันติให้เกิดขึ้นเลย ไม่ต้องไปฝึกเพื่อสันติ ตอนนี้แหละสำคัญมาก กลายเป็นว่าตัวสันตินั้นเป็นสิ่งที่เราจะต้องสร้างให้เกิดให้มีขึ้น คนเราฝึกสันติได้ตลอดเวลา การปฏิบัติทุกอย่างเป็นการฝึกสันติ เราต้องพยายามฝึกสันติให้เกิดขึ้นในตนเอง

ถ้าฝึกสันติให้เกิดขึ้นชีวิตของเราสงบเมื่อชีวิตของเราสงบความสงบนั้นก็โยงไปถึงความสุขด้วย คนเราที่มีความเร่าร้อนกระวนกระวายจิตใจถูกบีบคั้นด้วยความทุกข์นั้นไม่มีสันติ ไม่มีความสงบ พอเราฝึกสันติ ทำใจของเราให้สงบได้ หรือเริ่มต้นแม้แต่ทำกายาวาจาให้สงบได้ดีขึ้น ก็เริ่มสัมผัสกับความสุขภายใน เมื่อทำใจให้สงบขึ้น มีความรู้เข้าใจสิ่งต่างๆ วางใจได้ถูกต้อง ก็เข้าถึงความสงบมากขึ้น

คำว่าสงบนั้นคือระงับสิ่งที่เผลอน ความเร่าร้อนกระวนกระวายตลอดจนกิเลสต่างๆ จะถูกระงับหรือบรรเทาเบาบางลง เพราะฉะนั้นคำว่าสงบจึงคู่กับคำว่าระงับ พอระงับสิ่งที่รบกวน

ก่อความเร่าร้อนต่างๆ ได้ ก็เรียกว่าสิ่งเหล่านั้นสงบไป พอสิ่งเหล่านั้นสงบไปเราก็สงบ การที่ระงับก็คือไประงับเจ้าตัวก่อวณ เมื่อเจ้าตัวก่อวณสงบเราก็สงบเมื่อใจเราสงบก็ไม่มี ความเร่าร้อนนี้แหละเป็นสิ่งสำคัญ ถ้าใจเราไม่สงบ ข้างในเร่าร้อนอยู่ จะไปที่ไหนๆ ก็พาเอาความเร่าร้อนไปในที่นั้นๆ รู้สึกว่าที่ไหนๆ ก็ไม่สงบไปหมด การที่จะสร้างสันติภาพขึ้นในโลกจึงต้องให้คนมีความสงบในตัวเองให้ได้ ฉะนั้นจึงไม่ต้องรอศึกษาเพื่อสันติ แต่ให้ศึกษาสันติเลย ฝึกสร้างความสงบให้เกิดขึ้นในชีวิตของเรา เข้าหลักพุทธพจน์ที่พูดถึงเมื่อก็ หลักนี้ท่านเรียกว่าอธิฐาน หรืออธิฐานธรรม

อธิฐานนั้น แปลว่าที่มั่น คนเราจะทำงานอะไรให้สำเร็จ ได้ผลดี ต้องมีที่มั่น แม้แต่ทหารจะไปรบทำสงครามก็ต้องมีฐานที่มั่น ถ้าไม่มีฐานที่มั่นแล้วก็จะรบได้ยาก และยากที่จะชนะ คนเรานี้จะระงับความเร่าร้อนกระวนกระวายจากกิเลสต่างๆ โดยเฉพาะจากตัณหา มานะ ทิฐิ ก็ต้องมีที่มั่น ถ้ามีที่มั่นยืนหยัดแล้วก็สามารถสร้างความสงบให้เกิดขึ้นได้

ตัวอธิฐาน หรือธรรมที่จะเป็นที่ยืนหยัดเป็นที่มั่นของคนมี ๔ ข้อ ท่านใช้คำว่า

๑. ปญญํ นปฺมชฺเชยฺย ขอใช้เป็นคำบาลี วันนี้อาจจะบาลีมากสักหน่อย ข้อนี้แปลว่า ไม่พึงประมาทปัญญา ในอธิฐาน

ธรรม ๔ ข้อ ข้อหนึ่งว่าปัญญา แต่ท่านบอกวิธีปฏิบัติว่าไม่ประมาทปัญญา คือต้องใช้ปัญญาอยู่เสมอ ไม่ทอดทิ้งปัญญา ไม่ละเลยปัญญา

คนเรานี้มักจะมีปัญหาที่ไม่ชอบใช้ปัญญา หรือไม่เอาปัญญามาใช้ และไม่ชอบใส่ใจพัฒนามัน แต่ชอบไปพะงั่วพะนอเอาอกเอาใจตนหา เอาอย่างง่ายในชีวิตประจำวันนี้ เรามักจะใช้อารมณ์ อารมณ์(ตามความหมายแบบไทยๆ) ก็มาจากความชอบใจไม่ชอบใจ พอเจออะไรก็เอาอารมณ์เข้าไปก่อน เกิดความชอบใจหรือไม่ชอบใจที่ท่านเรียกว่ายินดียินร้ายแล้วก็ปฏิบัติการไปตามอารมณ์ ถ้าอย่างนี้ก็ทำลายสันติแน่ เพราะฉะนั้นท่านจึงบอกให้ใช้ปัญญา ไม่ละเลยการใช้ปัญญา พอมีอะไรเกิดขึ้นต้องใช้ปัญญาพิจารณา มีวิจารณ์ญาณ แกะไขสถานการณ์ด้วยเหตุผล นี่ว่ากันในขั้นต้นๆ ในชีวิตประจำวันก็ต้องไม่ละเลยการใช้ปัญญา เพื่อจะได้แก้ปัญหาเรื่องจิตที่ลู่อ่านางแก่ความยินดียินร้ายชอบชังหรืออารมณ์ต่างๆ ลงไปได้บ้าง แล้วความเร่าร้อนวุ่นวายก็จะเบาลง

๒. สจฺจํ อนรฺกฺเขยฺย แปลว่า พึงอนุรักษ์สัจจะ พึงรักษาสัจจะ ตามรักษาสัจจะ เอาความจริงเข้าว่า หรือเอาความจริงเป็นหลัก การที่เราใช้ปัญญานั้นเพื่ออะไร ก็เพื่อเข้าถึงความจริงนั่นเอง เมื่อเราใช้ปัญญามีวิจารณ์ญาณแล้วเราก็ไม่ตกอยู่

ได้อ่านอาจารย์ เราก็ไม่เอนเอียง เราก็พิจารณาวินิจฉัยสิ่งต่างๆ ได้ถูกต้อง คือเข้าถึงความจริง พอเข้าถึงความจริงแล้ว ก็อนุรักษ์ความจริง รักษาความจริงนั้น อยู่ในความจริง อย่าคลาดเคลื่อนจากความจริง เอาความจริงเป็นหลักเป็นที่มั่น ปัญญาเป็นตัวนำเรามาสู่สัจจะแล้วเราก็ยึดมั่นปฏิบัติตามหลักสัจจะนั้น

๓. จาก อนุพुरुหะเย แปลว่า ฟังเพิ่มพูนจากจะ จาคะแปลว่า ความสละ ความสละนี้มีหลายอย่าง สละทางวัตถุคือไม่ติดยึดไม่สยบอยู่ใต้วัตถุทั้งหลาย รู้ทันว่ามันไม่ใช่สาระที่แท้จริงของชีวิต เราจะจับสาระที่แท้จริงของชีวิตให้ได้ แต่จากะที่เป็นตัวแท้ก็คือสละความยึดถือในใจของเราเอง หรือความเอาแต่ใจตัวเอง เมื่อถึงสัจจะแล้วต้องยอมตามสัจจะ ยอมสละความยึดถือ ความพอใจ ความชอบใจของตัวเองเสีย เอาตามสัจจะให้ได้ เอาตามความจริง คนเรานี้จะมาเสียตรงนี้คือติดอยู่ในความยึดถือ แม้รู้ความจริงใช้ปัญญาเข้าถึงสัจจะแล้ว ก็ไม่ยอมทำตามสัจจะ ทำไม่ได้เพราะว่าตัวมีความยึดถือเป็นของตน เพราะฉะนั้นจะต้องยอมสละด้วยหลักจากะ ถ้าเรายอมสละเพื่อเห็นแก่ความจริงได้เราก็สละกิเลสต่างๆ ได้ เอาความจริงเข้าว่า ยอมสละความยึดถือ ความพอใจ หรือแม้แต่ทิวะไรต่างๆ ของตัวเองได้

๔. สุนติเมว โส สิทธิเชยเย แปลว่า ฟังศึกษาสันติ คือทำให้เข้าถึงความสงบได้อยู่เสมอ เมื่อเราพยายามสละความชอบใจและความยึดถือของเรานั้น บางทีมันเป็นการต่อสู้ คือเราจะต้องต่อสู้เพื่อที่จะสละ ไม่ยอมตามความยึดถือของเรา จิตใจของเราก็อาจจะดิ้นรนกระสับกระส่ายกระวนกระวายเรวร้อน ท่านบอกว่าฟังศึกษาสันติคือทำให้สงบ หมายความว่าเมื่อสละสิ่งที่ยึดถือที่ชอบใจอะไรต่างๆ เพื่อเห็นแก่สัจจะแล้ว ก็ทำให้สงบให้มีสันติได้ด้วย

ถ้าเกิดสันติขึ้นแล้ว การกระทำของเราก็มั่นคง เพราะคนที่ทำอะไร แม้จะยอมสละ แต่ถ้าจิตใจยังวุ่นวายยังเดือดร้อนยังต่อสู้อยู่ การทำความดีและการสละสิ่งร้ายนั้นจะไม่มั่นคง ถ้าเมื่อไรใจสงบ ก็มีความสุขด้วย พอมีความสุขก็มีความสุขในใจแล้ว ก็อยู่ตัว เพราะฉะนั้นการทำความดีต่างๆ ก็จะมีความแน่นอนมั่นคง และจะเดินหน้าในความดีนั้นได้ นี่เป็นตัวอย่างอันหนึ่งของการอธิบายในหลักธรรมที่ว่า ท่านให้ศึกษาสันติ คือฝึกจิตของเราให้มีสันติอยู่เสมอ

ในพระพุทธศาสนานั้นมีวิธีการต่างๆ ในการที่จะฝึกสันติ หรือศึกษาสันตินี้ได้อยู่เสมอ เพราะฉะนั้น เราจึงควรนำเอาวิธีการเหล่านี้มาใช้สร้างสันติให้เกิดขึ้นในใจ แล้วต่อไปก็จะมีสันติในการอยู่ร่วมกับผู้อื่นด้วย ในความสัมพันธ์กับเพื่อน

และเอาธรรมะมาใช้ให้เป็นประโยชน์

ส่วนในการที่จะเอาสิกขามาปฏิบัติให้สำเร็จเป็นสันติในหมู่มนุษย์นั้น ก็มีวิธีปฏิบัติที่มนุษย์จะต้องดำเนินตามขั้นตอนต่างๆ ซึ่งมีรายละเอียดมากมายด้วยกัน แต่คิดหนึ่งที่ยากจะเอามาพูดในที่นี้ คือพุทธภาษิตบทที่ว่า โลกามิสฺ ปชเห สนฺติ-เปกฺโข บอกไว้แล้วว่าวันนี้มีบาปมากหน่อย บาปพุทธพจน์นี้แปลว่า ถ้าหวังสันติ ต้องตัดโลกามิสได้ ถ้าตัดโลกามิสไม่ได้ก็ไม่มีทางได้สันติ

โลกามิสคือเหยื่อล่อของโลกได้แก่วัตถุที่เป็นสิ่งเสพติดหลาย การละอามิสได้ หมายความว่าละในทางจิตใจที่เข้าถึงรู้ความจริงและไม่ติดไม่ตกเป็นทาสของมัน คนเรานั้นเป็นไปไม่ได้ที่จะทิ้งวัตถุหมด พระพุทธศาสนาไม่ได้สอนอย่างนั้น แต่ท่านสอนให้ปฏิบัติต่อมันให้ถูกต้องตามความเป็นจริง ตามคุณค่าประโยชน์ที่แท้จริงที่เป็นสาระของมัน แต่ปัญหาสำคัญก็คือมนุษย์นั้นพอได้โลกามิสมาหรือไปอยู่กับโลกามิส ก็ไปติดไปหลงไปขึ้นต่อมันเสียจนกระทั่งยึดถือว่าชีวิตของเราจะดีมีสุข ประเสริฐเลิศได้ เป็นชีวิตที่สุขสมบูรณ์ อยู่ที่ได้มีและได้เสพวัตถุที่เรียกว่าโลกามิส

เมื่อมนุษย์ไปหลงติดอยู่กับโลกามิสก็ต้องวุ่นวายแน่นอนในด้านพฤติกรรมก็วุ่นทั้งกายและวาจา ต่างคนต่างลุ่มหลงติด

จะเอาอามิส ก็ต้องแย่งชิง พฤติกรรมกายวาจาก็กลายเป็นการเบียดเบียนกัน ตลอดจนรบราฆ่าฟันเพื่อแย่งชิงผลประโยชน์ ต่อไปในด้านจิตใจ เมื่อวุ่นวายหลงอยู่กับอามิส จิตใจก็มีความทวนทวายกระสับกระส่ายดิ้นรนทะยานหา มีความสุขช่วงสั้นตอนเดียวที่ได้ที่เสพโลกามิสเหล่านี้ แต่ในเวลากลางคืนที่เป็นส่วนใหญ่ จิตใจก็ไม่มีความสุข ไม่มีความสุขสงบที่แท้จริง มีแต่ความวุ่นวายเดือดร้อน เกิดปัญหาภายในชีวิตจิตใจของตนเองอีก สันติระหว่างเพื่อนบ้านก็ไม่มีเพราะแย่งชิงกันด้วย พฤติกรรมกายวาจาที่เบียดเบียน ส่วนสันติในใจก็ไม่มีเพราะว่าจิตใจไม่สงบไม่มีความสุข

ยิ่งกว่านั้น พอติดในอามิส ปัญญาที่แท้ก็ไม่เกิด ไม่รู้ไม่เข้าใจความจริงของสิ่งทั้งหลาย ใจที่คิดแต่จะได้จะเอาจะเสพ อามิส ทำให้มองไม่เห็นหรือไม่ยอมมองดูว่า การแสวงหาเสพบริโภคอามิสนั้น ก่อให้เกิดทุกข์โทษความเดือดร้อนแก่เพื่อนมนุษย์และสังคมอย่างไร เป็นผลร้ายทำความเสียหายแก่ธรรมชาติแวดล้อมอย่างไร และการหมกมุ่นมัวเมาเสพสิ่งเหล่านั้น ทำลายคุณภาพชีวิตของตนเองอย่างไร มองเห็นแต่ว่าอามิสเหล่านี้เท่านั้นเป็นสิ่งที่ทำให้ชีวิตของเราดีงามประเสริฐมีความสุข หารู้ความจริงของมันที่เป็นของธรรมชาติ เป็นไปตามเหตุปัจจัยของกฎธรรมชาตินั้น มีความไม่เที่ยงเป็นทุกข์

เป็นอนัตตาเป็นต้นไม่ ไม่สามารถเข้าถึงความจริงเหล่านี้

รวมความว่า เพราะความยึดติดในโลกามิสจึงทำให้เสียสันติทั้งภายในและภายนอก ตลอดจนไม่สามารถเข้าถึงสันติที่ลึกซึ่งสูงขึ้นได้ ฉะนั้น ถ้าเราหวังสันติก็ต้องตัดโลกามิสได้ คือไม่ยึดติดหลงไปขึ้นกับมัน แต่มนุษย์จำนวนมากจะหลงติดอามิสจนกระทั่งในที่สุดเขาจะฝากชีวิตและความสุขไว้กับโลกามิสนั้น

โลกนี้ไม่รู้ตัว บางทีเราอยู่กันไปเราก็แสวงหาแต่อามิส แสวงหาแต่วัตถุเสพจนกระทั่งเรานึกว่าความสุขของเราอยู่ที่อามิสเหล่านั้นเท่านั้น ในที่สุดเราก็สูญเสียอิสรภาพ คือความสุขของเราขึ้นอยู่กับสิ่งเหล่านั้น ขาดมันเราอยู่ไม่ได้ มนุษย์สมัยปัจจุบันนี้มีความโน้มเอียงอย่างนี้ ยิ่งระบบผลประโยชน์ระบบบริโภคนิยมเข้ามา ก็ยิ่งผลักดันและหล่อหลอมชีวิตจิตใจคนให้เป็นไปในทำนองอย่างนั้น จนกระทั่งคนหมดความสามารถที่จะมีความสุขด้วยตนเองโดยปราศจากอามิสวัตถุที่จะเสพ ถ้าอย่างนี้ก็หมายความว่า ชีวิตและความสุขของคนนั้นเป็นทาสของวัตถุ ขึ้นต่อวัตถุโดยสิ้นเชิง เมื่อขึ้นต่อวัตถุตัวเองก็ขาดอิสรภาพ เมื่อไม่มีอิสรภาพ ไม่มีความสุขด้วยตนเอง ความสุขต้องขึ้นกับสิ่งเหล่านั้น ความสุขอยู่ข้างนอกตัวเอง ก็ต้องดิ้นรนทะยานหา ในใจของตัวเองก็ไม่มีความสุข ได้แต่

ดิ้นรนทะยานหาความสุข เมื่อแต่ละคนต่างก็ดิ้นอย่างเดียวกัน ก็ต้องขัดแย้งกัน ต้องทะเลาะวิวาท สงครามก็เกิดขึ้น

เพราะฉะนั้น การติดยึดในโลกามิสจึงเป็นหนทางแห่งการสูญเสียสันติภาพทั้งภายในจิตใจและภายนอกในสังคมและในโลก ฉะนั้นท่านจึงบอกว่า ถ้าหวังสันติต้องตัดโลกามิสได้ หมายความว่าตัดความยึดติดหลงมัวเมาที่ทำให้ชีวิตขึ้นต่อมันเสีย ทำตัวให้เป็นอิสระ

ถ้าไม่หลงโลกามิส ก็จะเป็นอิสระและสันติสุขก็จะยิ่งพัฒนา

คนเรานี้พัฒนาได้ เมื่อพัฒนาแล้วเราก็สามารถมีความสุขด้วยตัวเองมากขึ้น และข้อปฏิบัติในพระพุทธศาสนานี้ท่านสอนให้เราพัฒนาโอกาสและความสามารถในการที่จะมีความสุขเพิ่มขึ้นด้วย มนุษย์นั้นตอนแรกเราอยู่โดยพึ่งพาวัตถุมากหน่อย ความสุขของเราขึ้นต่อวัตถุมากหน่อย แต่เมื่อพัฒนาต่อไป ชีวิตของเราดีขึ้นประเสริฐขึ้น ชีวิตและความสุขของเราก็ขึ้นต่อวัตถุน้อยลง ซึ่งทวนกระแสตรงข้ามกับระบบปัจจุบัน

ในระบบปัจจุบัน โดยเฉพาะในระบบแข่งขัน ตอนแรกเราเกิดมาในโลกชีวิตขึ้นต่อวัตถุน้อย ความสุขขึ้นต่อวัตถุน้อย เรายังมีจิตใจที่มีความสุขด้วยตนเองได้ แต่ต่อมามายูณานเข้า

ความสุขในตัวเองหมดไป มีแต่ความสุขที่ไปฝากไว้กับวัตถุภายนอก ปราศจากวัตถุภายนอกไม่มีความสุข ดันร่นกระวนกระวายทวนทวาย ดังจะเห็นได้จากชีวิตของคนยุคปัจจุบันนี้ ต้องขึ้นกับวัตถุภายนอก แม้แต่สิ่งเดียวกันในสมัยหนึ่งเป็นของง่าย ๆ ก็อยู่ได้ ต่อมาดันร่นต้องให้สิ่งของนั้นฟุ่มเฟือยหรูหรามากขึ้นจึงมีความสุข ต่อมาต้องหรูหรายิ่งขึ้นไปอีก มีราคามากกว่านั้น สิ่งที่เคยหรูหราฟุ่มเฟือยขนาดเดิมนั้นไม่ทำให้มีความสุขเสียแล้ว ถ้าต้องมีสิ่งเดิมนั้นก็กลับมีความสุขเสียด้วย ฉะนั้นชีวิตจึงต้องขึ้นกับวัตถุมากขึ้น ๆ มีความกระสับกระส่าย กระวนกระวายมากขึ้นเมื่อขาดวัตถุ เมื่อเป็นอย่างนี้สันติภายนอกก็ไม่มี สันติภายในก็หมด เริ่มด้วยสันติภายในหมดก่อน แล้วพลอยให้สันติภายนอกขาดหายไปด้วย เพราะจะต้องแย่งชิงกันมากขึ้น

เพราะฉะนั้นคนเรานี้จึงต้องพัฒนาในทางที่ว่า ยิ่งอยู่ไปในโลก ความสุขจะต้องเป็นสิ่งที่เราสามารถสร้างขึ้นได้ด้วยตัวเองมากขึ้น ความสุขของเราต้องขึ้นต่อวัตถุน้อยลง

พระพุทธศาสนาท่านเตือนอยู่เสมอ สำหรับชาวบ้านท่านก็ให้หลักในการพัฒนาตัวเองและพัฒนาความสุขได้ ขอยกตัวอย่างท่านให้รักษาศีล ๕ เพราะอะไร เพราะว่า ท่านยอมรับว่ามนุษย์เรานี้ แต่ละคนก็แสวงหาวัตถุ มุ่งหวังความสุขจาก

วัตถุทั้งนั้น ท่านจึงเอาแค่ทำให้มีกรอบในการแสวงหาไว้ก่อน กรอบเบื้องต้นคือให้มีศีล ๕ ไม่ละเมิดต่อกัน คุณจะหาผลประโยชน์หาวัตถุมาเสพก็หาไป แต่อย่าละเมิด ๕ ข้อนี้ขอไว้หน่อยเป็นกรอบ คืออย่าละเมิดชีวิตร่างกายกัน อย่าละเมิดกรรมสิทธิ์กัน อย่าละเมิดคู่ครองกัน อย่าทำลายผลประโยชน์กันด้วยวาจา และอย่าคุกคามความมั่นคงปลอดภัยของผู้อื่น ด้วยการเสียดินเนื่องจากเสพสิ่งมีนเมา เอาแค่นี้ก่อนแล้วคุณก็พออยู่กันได้ แต่คุณก็จะยังมีความสุขแท้จริงหรือ เพราะว่าความสุขของคุณยังขึ้นต่อวัตถุภายนอก

แต่ถ้าคุณไม่มีกรอบ ๕ ข้อนี้แล้วคุณจะอยู่กันไม่ได้เลย จะเดือดร้อน รบราฆ่าฟันกัน ไม่มีใครได้ความสุข คนที่มีกำลังมีโอกาสมากก็เอามากที่สุด คนที่มีกำลังมีอำนาจมีโอกาสน้อยมีความสามารถน้อยก็แย่ง เสร็จแล้วพอสังคมระส่ำระสาย คนที่มีกำลังมากมีของมากมีวัตถุเสพมากก็เดือดร้อนไปด้วย ไม่มีความสุขจริงทั้งนั้นแหละ เพราะฉะนั้นเพื่อจะให้พออยู่กันได้ ท่านจึงบอกให้มีศีล ๕ ก่อน พอมีศีล ๕ สังคมที่เรียกว่าสังคมแห่งกามามิสนี้ก็พออยู่กันได้ สังคมแห่งกามามิสหรือโลกามิสนี้พออยู่กันได้ด้วยศีล ๕ เป็นกรอบไว้ก่อน แต่ก็ต้องยอมรับว่ายังไม่สุขจริง

ท่านบอกว่า เอาละถ้าคุณอยู่ในกรอบนี้ก็ยังดี คุณจะหา

ความสุขทางวัตถุก็หาไป แต่ถ้าคุณต้องการจะมีความสุขแท้ คุณจะต้องพัฒนาจิตใจของคุณ ต้องทำตัวของคุณให้เป็นอิสระ จากวัตถุให้มากขึ้นถึงตอนนี้พระองค์ก็ให้ศีล ๘ มาต่อมาช่วยฝึก หรืออย่างน้อยมากันตัวไว้ป้องกันตัวไว้ไม่ให้สูญเสียอิสรภาพศีล ๘ คือศีลที่มาช่วยฝึกมนุษย์ให้ไม่ต้องสูญเสียอิสรภาพไปขึ้นต่อวัตถุมากเกินไป หรือพอให้มีทางยับยั้งพัฒนาให้มีความสุขที่เป็นอิสระได้มากขึ้น

ท่านบอกว่า เอานะ คุณอยู่ไป ๘ วันครั้งหนึ่งนะ ลองมา อยู่แบบง่าย ๆ ไม่ต้องขึ้นต่อวัตถุกันสักที ขอวันเดียว อย่างน้อยในวันนี้ให้เตือนตัวเองว่าเราจะอยู่ดีมีสุขได้โดยไม่ต้องขึ้นต่อวัตถุเกินไป พอถึง ๘ วันก็รักษาศีลที่เรียกว่าอุโบสถครั้งหนึ่ง

เอาละต่อจากศีล ๕ ศีลข้อที่ ๖ เพิ่มเข้ามาก็คือ วิกาสโภชนา เวรมณี แปลว่าเว้นจากการรับประทานอาหารในเวลาวิกาล แต่ก่อนนั้นความสุขของเราไปฝากไว้กับวัตถุเริ่มด้วยอาหารก่อน คนเรานี้จะหาความสุขก็มองไปที่อาหารการกิน เพี้ยวหาอาหารอร่อย ๆ เสพรสมัน ตอนนี้ท่านบอกว่า นี่นะ คุณระวังนะ คุณจะเอาความสุขไปฝากไว้กับวัตถุมากเกินไป ลองสักวันซิ ไม่ต้องกินตามใจลิ้นดูสักวันหนึ่งนะ จำกัดเวลาเอาแค่เที่ยง และลองกินอาหารตามคุณค่าที่แท้จริง เพื่ออยู่สบายมีสุขภาพดี ลองดูซิว่าไม่กินตามอร่อยลิ้น กินอย่างมีขอบเขตแค่กาล-

โภชนะ หลังเที่ยงแล้วเราไม่กินแล้วเราอยู่ได้ไหม จะมีความสุขได้ไหม ชีวิตจะอยู่ดีมีสุขได้ไหมโดยไม่ต้องไปกินตามใจลิ้น ลองดูเถอะ นี่ก็เป็นกรอบป้องกัน ไม่ให้เราเอาชีวิตเอาความสุขไปขึ้นกับวัตถุมากเกินไป นี่หนึ่งละคือเรื่องอาหาร

สอง นอกจากกินให้ลิ้นอร่อยหรือเสพทางลิ้นแล้ว เรายังเสพทางตาทางหู ทางกายสัมผัส เพราะฉะนั้นศีลแปดข้อต่อไปคือข้อที่ ๗ จึงบอกว่า *นจจคิตวาทิต ...* คือ เรื่องการพ้อนรำขับร้อง ประโคมดนตรี เรื่องเสียงไพเราะ เรื่องดูการละเล่นต่าง ๆ แต่ก่อนนี้เราอยู่นานไปในโลกเรายังพยายามหรือทะยานหาความสุขในสิ่งเหล่านี้มากขึ้น มากขึ้นจนหลงระเริงหรือหมกมุ่นมัวเมา ที่นี้เราลองเป็นอิสระจากมันบ้าง พอถึง ๘ วันที่หนึ่ง ก็ลองอยู่ง่าย ๆ ไม่ต้องขึ้นกับสิ่งเหล่านี้บ้าง ลองดูซิว่าเราจะอยู่ดีมีสุขได้ไหมโดยไม่ต้องยุ่งกับสิ่งเหล่านั้น

แม้แต่ที่นอน พูกอย่างดีที่ให้กายสัมผัสที่สบายนุ่มนวล ซึ่งบางทีหรรหระจนไม่ได้เกี่ยวกับเรื่องที่นอนเลยสักนิด เป็นเพียงความหรรหระฟูฟ่าที่ระดับประดาดกแต่งจนเลยเถิด ไป ๆ มา ๆ ชีวิตของเราก็ขึ้นกับวัตถุเหล่านี้ ที่นี้บอกว่า เอา ๘ วันลองสักที นอนง่าย ๆ นอนพึ้นนอนเสื่อดูซิ อยู่ได้ไหม เราจะมีสุขได้ไหม โดยไม่ต้องขึ้นกับที่นอนอย่างนั้น ๘ วันเรามาลองกันที่หนึ่ง อย่างน้อยก็ป้องกันตัวเราไว้ไม่ให้สูญเสียอิสรภาพ

ถ้าทำได้อย่างนี้ ต่อไปญาติโยมจะพูดได้ว่า เอ้อ มีกั๊ตตี ไม่ มีกั๊ตตี ไม่ มีกั๊ตตี มีกั๊ตตีนะ หมายความว่า เออ ถ้าจะมีวัตถุ ฟุ่มเฟือยหรรหามา กั๊ตตีเหมือนกัน แต่ถ้าไม่มีเราก็ออยู่ได้ ตอนแรกมีกั๊ตตี ไม่ มีกั๊ตตี เออละนี่เริ่มเป็นอิสระขึ้นแล้ว แต่ก่อนนี้มี จิ้งจะได้ ไม่ มีอยู่ไม่ได้

ขณะนี้หลายคนนะ เรื่องวัตถุฟุ่มเฟือยนี้ต้องมีจิ้งจะได้ ไม่ มีอยู่ไม่ได้ ถ้าอย่างนี้ก็แสดงว่าสูญเสียอิสรภาพไปแล้วโดยสิ้นเชิง แต่พอเราเริ่มฝึกอยู่ในศีล ๘ รักษาอุโบสถ ๘ วันครึ่ง เท่านั้นแหละ เตือนตัวไว้ ไม่ให้สูญเสียอิสรภาพ ถึงตอนนี้จะพูดใหม่ว่า มีกั๊ตตี ไม่ มีกั๊ตตี

เออละต่อไป เราชักจะเก่งขึ้น นอนง่าย ๆ นอนพึ้นนอนเสื่อ กั๊ตตี จะไปไหนนอนไหนก็สะดวก ไม่ต้องเอาที่นอนตามไป คนที่จะต้องนอนบนที่นอนหรรหอย่างนี้ ไม่รู้จะเอาไปยังไหน ที่นอนนี้เอาไปลำบาก จะเดินทางไปไหนก็ไม่เป็นอิสระ สูญเสียอิสรภาพมาก พอจะไปในที่ที่ไม่มีสิ่งหรรหฟุ่มเฟือยก็ไม่มีความสุข ต้องทรมานทรมาย นอนไม่ได้ หรือนอนไม่หลับ

พอเรามีชีวิตที่เป็นอิสระมากขึ้นและชำนาญขึ้น เมื่อกี้บอกว่า มีกั๊ตตี ไม่ มีกั๊ตตี แต่ที่นี้พัฒนาขึ้นไปอีกบอกว่า มีกั๊ตตี ไม่ มีกั๊ตตี... มีกั๊ตตี ไม่ มีกั๊ตตี หมายความว่ามันเกะกะ เราอยู่อย่างนี้สบายกว่า ไม่ มีกั๊ตตี มีกั๊ตตี มีกั๊ตตีไม่ว่าอะไร เออมาฉันทัก

ใช้ได้นะ แต่ถ้าไม่มีกั๊ตตี มันโปร่งโง่งดี ไม่พะรุงพะรัง คนอย่างนี้ไม่ถึงกับต้องปฏิเสธ เราไม่ต้องมีชีวิตเยี่ยงสุดหรรอก เอาแค่อย่างนี้ได้แค่นี้ก็ดีถมไป

อย่างที่ว่ามานี้แหละคือวิธีที่พระพุทธเจ้าทรงประทานศีล เบื้องต้น ชัยบจากศีล ๕ ขึ้นมาเป็นศีล ๘ ตอนอยู่กับศีล ๕ เรามีชีวิตของมนุษย์ในชั้นกามาวจร คือโลกแห่งกามที่ต้องขึ้นกับอามิส ซึ่งก็พออยู่กันได้ด้วยศีล ๕ ที่ช่วยให้สังคมไม่ถึงกับลุกเป็นไฟ พอมีศีล ๘ ชีวิตก็ขึ้นต่อวัตถุน้อยลง เมื่อชีวิตขึ้นต่อวัตถุน้อยลง เราก็กะเวลาที่เราจะต้องทุ่มเทไป เอาแรงงาน และความคิดที่เคยต้องใช้ในการมุ่งหาวัตถุเสพออย่างวุ่นวายนั้น มาใช้ประโยชน์ในทางสร้างสรรค์ ตอนนี้เราเป็นอิสระมากขึ้นแล้ว เวลาแรงงานและความคิดของเราก็กะเหลือมากมาย เราก็กะเอามาใช้ในการทำสิ่งที่ดีงาม บำเพ็ญคุณประโยชน์ และในการพัฒนาชีวิตพัฒนาจิตใจ พัฒนาความสุขที่ประณีตขึ้นในทางจิตใจ

นอกเหนือจากนี้ พระพุทธศาสนายังสอนวิธีหาความสุข ด้วยการปรุงแต่งความสุขให้กับตัวอีกมากมาย พุทธบรรพตว่า เมื่อเข้ามาสู่ทางปฏิบัติธรรมที่ถูกต้องแล้ว เราจะพัฒนาหนทางหาความสุขได้เพิ่มขึ้น ทำให้มีความสุขได้อีกมากมาย ตอนนี้แหละเราจะมีชีวิตที่ดีงามมีความสุขได้เยอะเยอะ แต่วันนี้

อาตมาจะไม่พูดเรื่องวิธีพัฒนาความสุข เพราะจะกินเวลามากเกินไป แต่รวมความว่าในพระพุทธศาสนานี้มีหลักการว่าคนเรานี้พัฒนาได้ เมื่อคนพัฒนาแล้ว อะไรต่างๆ ก็พัฒนาตามไปด้วย เช่น สุขเป็นต้น

ความสุขยังพัฒนา สันติภาพก็ยังเข้ามาเสริมประสาน

คนเรามีช่องทางได้ความสุขอีกเยอะแยะนอกเหนือจากการเสพพหามิส อาตมาขอยกตัวอย่างนิดเดียว เดี่ยวจะไม่เห็นว่าสุขพัฒนาได้อย่างไร อย่างคุณพ่อคุณแม่นี้ ไม่ได้มีความสุขเฉพาะเสพพหามิสหรอกนะ แต่ท่านมีความสุขอีกอย่างหนึ่ง โดยเฉพาะคุณแม่มีความสุขพิเศษที่คนอื่นไม่ค่อยมี คือความสุขจากการให้

คนทั่วไปจะมีความสุขจากการได้ คือ คนทั่วไปมีชีวิตที่หวังความสุขจากการเสพพหามิส จึงมีความสุขจากการได้การเอา ต้องได้ต้องเอาจึงจะมีความสุข จนกระทั่งลืมไปว่า ที่จริงยังมีหนทางหาความสุขอีกแบบหนึ่งที่ประณีตกว่า เช่น คุณแม่เมื่อให้แก่ลูกก็มีความสุขใช่ไหม พอให้แก่ลูกแล้วนี้ ลูกยิ้มย่อง ผ่องใส พ่อแม่สบายมีความสุขยิ่งกว่าลูก หรือมีความสุขอย่างยิ่ง เพราะอะไร เพราะการเป็นพ่อเป็นแม่ทำให้ได้พัฒนาจิตใจ

ขึ้นไปอีกชั้นหนึ่ง คือมีความรักมีเมตตาต่อลูก ซึ่งทำให้การให้กลายเป็นความสุข แต่นั่นเป็นไปโดยธรรมชาติ ที่นี้มนุษย์ที่พัฒนาจิตใจขึ้นไปอย่างเช่นเป็นพระโสดาบัน พระโสดาบันนี้ไม่ติดในวัตถุแล้ว มีอะไรให้ได้หมด เพราะว่า ในใจมีคุณธรรม เมื่อพอใจมีความรักความเมตตาแล้ว การให้ก็กลายเป็นความสุข

สำหรับมนุษย์ปุถุชน การให้คือการสูญเสีย จึงเป็นความฝืนใจ ทำให้เกิดความทุกข์ ให้คือเสีย ต้องได้จึงจะสุข พอได้ก็มีความสุข เพราะฉะนั้นมนุษย์ปุถุชนจึงมีความสุขจากการได้ การเอา แต่เมื่อเป็นพ่อแม่ก็มีความสุขจากการให้ด้วย การให้กลายเป็นความสุขเพราะอะไร เพราะพ่อแม่รักลูก รักลูกคืออะไร คืออยากให้ลูกมีความสุข ความอยากให้ลูกมีความสุขก็ทำให้การให้กลายเป็นความสุขไป เพราะการให้เป็นวิธีการที่จะทำให้ลูกมีความสุข เมื่อคนเราพัฒนาจิตใจขึ้นมาเป็นพระโสดาบัน เมตตาก็เปี่ยมจิต จาคะก็เปี่ยมใจ หมดมัจฉริยะไม่มีความหวงแหน เมื่อให้ก็มีแต่ความสุขทั้งนั้น ฉะนั้นการให้จึงกลายเป็นความสุข

พอการให้กลายเป็นความสุข ชีวิตของตัวเองก็ดีขึ้น เพราะมีช่องทางหาความสุขทั้งจากการได้และการให้ และโลกก็มีสันติสุข เพราะคนอยู่ร่วมกันอย่างเกื้อกูลกัน ตอนนี้ความสุขของเขาก็เป็นความสุขของเรา ความสุขของเราก็เป็นความ

สุขของเขา แต่ก่อนนี้เรามีความสุขแบบแย่งชิง ถ้าเราได้เขาก็เสีย ถ้าเราสุขเขาก็ทุกข์ ถ้าเขาได้เราก็เสีย ถ้าเขาสุขเราก็ทุกข์ เพราะฉะนั้นฝ่ายหนึ่งสุขฝ่ายหนึ่งทุกข์ แต่เมื่อมีเมตตาคุณธรรมในใจเป็นตัวสมาน มีกรุณาเป็นตัวสมาน ก็เปลี่ยนการให้เป็นความสุขทันที และสุขด้วยกันทั้งสองฝ่าย ฉะนั้นความสุขก็ร่วมกัน ไม่แย่งชิงกัน นี่เป็นตัวอย่างของการพัฒนามนุษย์

คนที่พัฒนามากขึ้น และมีความสามารถในการมีความสุขมากขึ้น ก็ยิ่งติดยิ่งขึ้นต่อโลกามิสน้อยลง เขาจึงตัดโลกามิส (คือตัดความยึดติดหรือขึ้นต่ออามิส)ได้ง่ายขึ้น เมื่อตัดโลกามิสได้ดีขึ้น นอกจากช่องทางที่จะมีความสุขจะเพิ่มขึ้นแล้ว การปฏิบัติต่อโลกามิสของเขาก็พัฒนาเปลี่ยนไปด้วย คือชีวิตของเขาอาศัยโลกามิสน้อย ไม่ต้องขึ้นต่อโลกามิส โลกามิสก็ไม่จำเป็นสำหรับความสุขของเขา เขาไม่เห็นคุณค่าของโลกามิสในแง่ที่จะเป็นเครื่องบำรุงบำเรอความสุขของตัวเองแล้ว เขาก็เลยเปลี่ยนความหมายของโลกามิสเสียใหม่ แต่ก่อนนี้ โลกามิสโดยเฉพาะทรัพย์และอำนาจ หรือทรัพย์สมบัติ ยศศักดิ์ บริวาร เคยเป็นเครื่องบำรุงบำเรอหรือเครื่องมือหาความสุขให้แก่ตัวเอง พอถึงตอนนี้ ทรัพย์และอำนาจที่เป็นโลกามิสนั้น ก็เปลี่ยนความหมายเป็นเครื่องมือที่ช่วยเสริมโอกาสให้สามารถสร้างสรรค์ความดีงาม บำเพ็ญประโยชน์สุขแก่โลกและสังคม

ได้มากมายกว้างขวางยิ่งขึ้น

คนมีความคิดดี ๆ แต่ไม่มีทรัพย์ ยศ บริวาร ก็ทำอะไรได้ไม่มาก ความคิดดี ๆ และคุณค่าของเขาก็มีผลจำกัดในวงแคบ แต่ถ้าเขามีทรัพย์ ยศ บริวาร ความคิดดี ๆ ของเขานั้น ก็ออกผลเป็นประโยชน์มากมายกว้างขวาง

ตัวอย่างที่ชัดเจน และเป็นตัวแบบที่ดี ก็คือพระเจ้าอโศกมหาราชแต่ก่อนนั้นพระเจ้าอโศกมุ่งแต่แสวงหาโภคะและอำนาจเพื่อความสุขสำราญและความยิ่งใหญ่ของพระองค์เอง ทรัพย์และอำนาจนั้นก็เป็โทษภัยแก่สังคม แต่ต่อมาเมื่อทรงหันมานับถือพระพุทธศาสนาปฏิบัติธรรมแล้ว ทรัพย์และอำนาจนั้นก็หมดความหมายที่จะเป็นเครื่องบำเรอความสุข แต่พระเจ้าอโศกก็ไม่ได้ทิ้งหรือละเลยทรัพย์และยศ แต่ทรงเปลี่ยนความหมายของมันใหม่ โดยทรงใช้มันเป็นเครื่องสร้างสรรค์ความดีงามและประโยชน์สุขแก่ประชาชน ดังที่ทรงให้จารึกความไว้ในศิลาจารึกตอนหนึ่งว่า ยศอำนาจของพระองค์จะมีความหมายก็ต่อเมื่อมันได้ช่วยให้ประชาชนประพฤติธรรม . . .

สร้างความสุขขึ้นเองได้ จึงจะไม่ทำลายสันติภาพ

ถ้าพัฒนาต่อไปอีก พระพุทธศาสนายังมีวิธีที่จะให้มนุษย์

มีความสุขเพิ่มขึ้นอีก พระโสดาบันเป็นตัวอย่างเชื่อมระหว่างโลกียะกับโลกุตตระ พระโสดาบันมีความสุขมาก พระพุทธเจ้าตรัสว่าทุกข์ที่คนปุถุชนเขามีกัน ถ้าเปรียบก็เหมือนภูเขาหิมาลัย แต่พระโสดาบันนั้นเหลือทุกข์เท่าเม็ดกรวด ลองคิดดูซิว่าพระโสดาบันจะมีความสุขขนาดไหน เพราะฉะนั้น ถ้าเราได้พัฒนาชีวิตของคนแล้ว ความสุขก็จะเกิดมากขึ้นๆ ตามไปด้วย ที่พูดว่าพุทธศาสนาพัฒนาคนนั้น หมายถึงพัฒนาทุกอย่างที่มีอยู่ในตัวคน แม้แต่ความสุข คนที่พัฒนาแล้วจึงมีช่องทางที่จะมีความสุขมากขึ้น จนกระทั่งว่าความสุขนั้นในที่สุดไม่ต้องหาเมื่อคนไม่ต้องหาความสุข ก็ไม่มีใครมาทำลายสันติ

สำหรับมนุษย์ปุถุชนที่ต้องพึ่งการเสพวัตถุนั้น ความสุขขึ้นอยู่กับวัตถุข้างนอก จึงเป็นความสุขที่ต้องแสวงหา เมื่อแสวงหาความสุขก็แสดงว่ายังขาดความสุข การแสวงหาความสุขเป็นเครื่องหมายบอกอยู่ในตัวว่าเราขาดความสุข มนุษย์ปุถุชนจึงแสวงหาความสุขกันตลอดเวลาเพราะยังขาดความสุข แต่เมื่อเราพัฒนาความสุขขึ้น ชีวิตก็เริ่มมีความสุขได้โดยไม่ต้องขึ้นกับวัตถุมานัก ความสุขเริ่มมีอยู่ข้างในของเรา ความสุขที่มีอยู่ข้างในของเราทำให้เราเริ่มมีความสุขเป็นของตัวเอง พอมีความสุขเป็นของตัวเองได้แล้วคราวนี้ก็ไม่ต้องดิ้นรนแสวงหา แต่ตอนนี้ความสุขก็ยังต้องขึ้นกับสิ่งโน้นสิ่งนี้อยู่ เช่นอย่างพอ

แม้ก็ยังต้องขึ้นกับลูก แต่มันไม่ขึ้นกับวัตถุโดยตรง

ต่อมาพัฒนาขึ้นไปอีก ก็มีความสุขภายในที่ปรุงแต่งหรือสร้างขึ้นได้เอง เป็นการพัฒนาไปถึงขั้นที่เอาความสามารถในการปรุงแต่งของตนมาใช้ปรุงแต่งความสุข

มนุษย์มีความสามารถพิเศษอย่างหนึ่งคือสามารถในการปรุงแต่ง เก่งในการประดิษฐ์สร้างสรรค์ การประดิษฐ์สร้างสรรค์นั้นเริ่มจากจิตใจโดยมีความคิด ที่เห็นง่ายๆ คือมนุษย์ปรุงแต่งวัตถุ โดยใช้ความคิดสร้างขึ้นมาก่อน แล้วก็ทำให้เป็นรูปธรรมขึ้นมา เช่นเป็นเทคโนโลยีต่างๆ ส่วนในด้านภายในมนุษย์ก็มีความสามารถที่จะปรุงแต่งสุขทุกข์ แต่มนุษย์ปุถุชนมักจะใช้ความสามารถนี้ในทางที่ผิด คือปรุงแต่งทุกข์ ปรุงแต่งความเครียด ปรุงแต่งความกังวล ปรุงแต่งความกลุ้มใจ ปรุงแต่งความขุ่นมัวเศร้าหมอง สัตว์เดรัจฉานไม่มีความทุกข์เหล่านี้เพราะเป็นความสามารถพิเศษของมนุษย์ มนุษย์จำนวนมากปรุงแต่งความทุกข์ให้กับตัวเองจนกระทั่งเหลือหลายกลายเป็นโรคจิต สัตว์ปรุงแต่งไม่เป็น เพราะฉะนั้นสัตว์จึงไม่เป็นโรคจิตเพราะปรุงแต่งความคิดไม่เป็น มนุษย์นี้เก่งมาก แต่ใช้ความสามารถนั้นในการปรุงแต่งความทุกข์

พระพุทธศาสนาท่านจับจุดนี้ได้ท่านจึงสอนว่า เธออย่ามัวปรุงแต่งทุกข์ เธอมีความสามารถในการปรุงแต่ง จงใช้

ความสามารถนั้นในการปรุ่แต่งความสุข เราก็เอาอารมณ์ที่ได้รับเข้ามาทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจนั้นแหละมาใช้ แต่แทนที่จะปรุ่แต่งทุกข์ก็มาปรุ่แต่งสุข เพราะฉะนั้น คนที่ปฏิบัติธรรมในพระพุทธศาสนาอย่างถูกต้องจึงมีจิตใจเป็นสุข เพราะปรุ่แต่งสุขเองได้ ต่อจากนี้ไปถึงขั้นสุดท้าย ก็คือสุขโดยไม่ต้องปรุ่แต่ง

สุขมีหลายชั้นเพียงแค่สุขชั้นปรุ่แต่งก็เก่งแล้วเพราะเป็นสุขได้ในตัวของตัวเอง แต่ยังมีสุขชั้นพ้นปรุ่แต่งคือสุขได้โดยไม่ต้องปรุ่แต่งอีก ได้แก่ความสุขที่เกิดจากปัญญาารู้เข้าใจสัจธรรม เข้าถึงความจริงของสิ่งทั้งหลาย จนวางใจถูกต้องต่อสิ่งทั้งปวง ซึ่งวันนี้ไม่ต้องอธิบาย เพราะได้บอกไว้แล้วว่าพูดให้สั้น แต่ตอนนี้ชักจะยาวไปเยอะ เดี่ยวจะเกินไป เอาเป็นว่าเราต้องมีความสามารถที่จะมีความสุขจนกระทั่งถึงสุขชั้นพ้นปรุ่แต่ง

เมื่อตัวเองมีสุขสมบูรณ์อยู่ข้างใน ก็ไม่มีอะไรต้องทำ นอกจากเที่ยวนำความสุขไปแจกจ่ายให้

สุขชั้นไม่ต้องปรุ่แต่งนี้เป็นสุขประจำชนิดที่ว่าเป็นคุณสมบัติในใจของตัวเอง เกิดจากมีปัญญา คือได้พัฒนาศีล พัฒนาจิต และพัฒนาปัญญาจนรู้เข้าใจเข้าถึงความจริงของ

ธรรมชาติโดยสมบูรณ์ รู้เท่าทันความจริงในธรรมชาติจนกระทั่งทุกข์ในธรรมชาตก็เป็นทุกข์อยู่ในธรรมชาติ ไม่เข้ามาเป็นทุกข์ในใจเรา หมายความว่าเก่งจนกระทั่งว่าความเป็นไปตามกฎธรรมชาตีก็นครองำจิตใจของเราไม่ได้

ความจริงมีอยู่ว่า ในที่สุดแล้วทุกข์ของมนุษย์นี้มาจากกฎธรรมชาติ เพราะสิ่งทั้งหลายไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา จิตใจของเราถูกครอบงำด้วยความผันผวนปรวนแปรของสิ่งทั้งหลายไปตามกฎธรรมชาตินั้น ทุกข์ในธรรมชาติจึงพลอยทำให้เราทุกข์ไปด้วย แต่เมื่อเรามีปัญญารู้เท่าทันในขั้นสุดท้ายแล้ว เราก็มองเห็นว่า ทุกข์ที่มีอยู่ในธรรมชาติมันเป็นของธรรมดาเราไปแก้มันไม่ได้ เมื่อเรารู้เท่าทันแล้วทุกข์ในธรรมชาตีก็น้อยให้มันเป็นทุกข์ในธรรมชาตไป ใจเราไม่พลอยทุกข์ด้วย ถึงตอนนี้ก็เป็นอิสระแล้ว พ้นจากทุกข์ด้วยปัญญาที่รู้เท่าทัน แล้วความสุขก็กลายเป็นคุณสมบัติประจำตัวที่มีอยู่ข้างในและมีอยู่ตลอดเวลา

เมื่อความสุขเป็นของประจำตัวอยู่ข้างในตลอดทุกเวลาแล้ว ความสุขกลายเป็นคุณสมบัติประจำใจ ตอนนี้ท่านบอกว่าอะไรต่ออะไรก็พัฒนามาถึงจุดเต็มเปี่ยมเพียบพร้อมสมบูรณ์ บุคคลนั้นก็กลายเป็นผู้บรรลุประโยชน์ตน มีความสมบูรณ์ทุกอย่าง ความสุขก็สมบูรณ์ อิสรภาพก็สมบูรณ์ สันติก็สมบูรณ์

ไม่มีอะไรต้องทำเพื่อตนเองอีก นี่คือนุคคลที่บรรลุประโยชน์สูงสุดในพระพุทธศาสนา เป็นผู้ไม่มีอะไรต้องทำเพื่อตัวเองอีก

เมื่อไม่มีอะไรต้องทำเพื่อตัวเองอีก ถึงตอนนี้ก็ไม่ก่อปัญหาแก่ใครแล้ว จะไม่ทำให้ใครเดือดร้อนเลย และตัวเองก็สุขสมบูรณ์แล้ว ที่นี้ชีวิตก็ยังเหลืออยู่ ยังมีพลังชีวิตเหลือแหล่ และพร้อมกันนั้น กว่าจะมาถึงขั้นนี้ได้ ก็เป็นผู้ที่ได้พัฒนาตัวเองมาอย่างดีแล้วด้วย ทำให้มีความสามารถ มีปัญญาดี เมื่อไม่ต้องทำอะไรเพื่อตัวเองอีกแล้ว ก็ใช้พลังชีวิตที่เหลืออยู่นั้นทำประโยชน์เพื่อมนุษยชาติ เข้ากับหลักที่ว่า พุทฺชนฺหิตาย พุทฺชนฺสุขาย โลกานุกมฺปาย คือบำเพ็ญกิจเพื่อประโยชน์เพื่อเกื้อกูลและความสุขแก่พหูชนคนจำนวนมาก และเพื่ออนุเคราะห์โลก นี่แหละคือชีวิตของท่านผู้พัฒนาโดยสมบูรณ์ มีอิสรภาพสมบูรณ์ สันติสมบูรณ์ และสุขสมบูรณ์ การพัฒนามนุษย์ที่ถูกต้องคือการศึกษาที่ถูกต้องจะดำเนินไปในทิศทางนี้

การศึกษาที่ผิดทำให้มนุษย์แย่งชิงผลประโยชน์เพื่อมุ่งเสพโลกามิส มนุษย์พากันติดโลกามิส แล้วก็แข่งขันแย่งชิงกัน ในใจก็ไม่สันติ โลกก็ไม่สันติ ถ้าอย่างนี้สันติภาพจะมีได้อย่างไร ไม่มีทางหรอกเพราะคนเป็นทาสของโลกามิส พระพุทธเจ้าตรัสไว้แล้วว่า โลกามิสํ ปชฺเห สนฺติเปกฺโข ถ้าหวังสันติต้องตัดโลกามิสได้

เป็นอันว่า คนที่พัฒนาถูกต้อง มีการศึกษาถูกต้องเท่านั้น จึงจะเป็นอิสระ ไม่ต้องขึ้นกับอามิส สามารถมีความสุขด้วยตนเองจนกระทั่งเป็นภาวะประจำจิตใจ มีความสุขสมบูรณ์ จึงไม่มีอะไรต้องทำเพื่อตนเองอีก เพราะฉะนั้นชีวิตของเขาจึงไม่มีปัญหาแก่ใคร ทั้งแก่ตัวเองและแก่ผู้อื่น และพร้อมที่จะบำเพ็ญประโยชน์สุขแก่ชาวโลก โดยใช้ชีวิตนี้เพื่อประโยชน์สุขแก่มวลมนุษย์ แล้วจะมีปัญหาอะไร เมื่อเป็นอย่างนี้ ก็มีแต่จะเกิดสันติตัวเองก็สันติภายในแล้วก็สร้างสันติให้เกิดขึ้นในโลก นี่คือการศึกษที่ถูกต้อง อย่างนี้เป็นทั้งการศึกษาสันติ และเป็นการศึกษาเพื่อสันติด้วย

นี่แหละคือการปฏิบัติตามหลักพระพุทธศาสนาที่แท้จริง ที่ทำให้หมดปัญหา อย่่างไรก็ตาม ในระหว่างนั้นท่านอย่าไว้เรื่องหนึ่งที่ต้องระวัง ถ้าข้ามเรื่องนี้ก็จะกลายเป็นข้อบกพร่องของปารุกถานี้ไป จึงขอพูดไว้เป็นข้อสุดท้าย

สันติภาพจะมีหลักประกันเมื่อพัฒนามนุษย์ให้มั่นในความไม่ประมาท

คนเรานี่ พอมีความสุขมากขึ้น พอมีความดีงามก้าวหน้า ประสบความสำเร็จมีความสุขมากขึ้นนี้ พระพุทธเจ้าตรัสให้ระวังไว้ คือคนดีคนสำเร็จคนมีความสุขแล้วจะตกหลุมดักที่

สำคัญที่สุด คือตกหลุมความประมาท เพราะฉะนั้นพระพุทธเจ้าจึงตรัสคำนี้ที่สำคัญที่สุด คือ *ความไม่ประมาท*

ความไม่ประมาทนี้ ท่านว่าเป็นธรรมะข้อใหญ่ เหมือนรอยเท้าช้าง ที่บรรจुरอยเท้าสัตว์บกได้ทุกชนิด คนเรานี้ถ้าประมาทเสียอย่างเดียว ธรรมะมีก็ข้อก็เหมือนหลับอยู่ในคัมภีร์หมด แต่ถ้ามีความไม่ประมาทเสียอย่างเดียว ธรรมะเรียนมาก็ข้อก็ใช้ประโยชน์ได้หมด เพราะฉะนั้น ความไม่ประมาทจึงมีความหมายมาก

ที่นี่ คนที่มีความสุขและคนที่ปฏิบัติธรรมก้าวหน้าไปด้วยดีก็มีแนวโน้มว่าจะประมาท เพราะว่าคนที่สุขหรือสำเร็จแล้วนี่ มักจะวางใจนอนใจ แล้วก็ละทิ้งสิ่งที่ควรปฏิบัติ สิ่งที่จะต้องทำ เพื่อกันและแก้ปัญหาและเพื่อเข้าถึงสิ่งดีงามที่ยิ่งๆ ขึ้นไป อย่างน้อยก็ชอบผัดผ่อนเวลา เพราะฉะนั้นพระพุทธเจ้าจึงตรัสเตือนเรื่องนี้ไว้โดยเน้นหนักหนาว่า แม้แต่พระโสดาบัน และพระอริยบุคคลอื่นขั้นต้นๆ เมื่อได้ก้าวหน้าในการปฏิบัติมีความสุขความสำเร็จในธรรมชั้นสูงแล้ว ถ้าเกิดความพอใจว่า โอ เราได้บรรลุธรรมชั้นสูงมากแล้ว แล้วเกิดความสันโดษพอใจ พระพุทธเจ้าตรัสเรียกว่า เป็น *ปมาทวิหารี* แปลว่าเป็นผู้อยู่ด้วยความประมาท

มีบุคคลประเภทเดียวที่จะไม่ตกอยู่ได้ความประมาทเป็น

อันขาด คือพระอรหันต์ พระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่าพระอรหันต์เป็นบุคคลประเภทเดียวที่ไม่อาจจะประมาท คือเป็นบุคคลประเภทเดียวที่จะไม่ประมาทเลย เพราะอยู่ด้วยปัญญา อยู่ด้วยปัญญาก็หมายถึงมีสติอยู่ด้วย

มีสติหมายความว่าตื่นตัวอยู่เสมอ คอยระลึกรู้ คอยนึกถึงอะไรเกิดขึ้นจะมีผลกระทบทำให้เกิดความเสื่อม หรือกีดกันความเจริญ ก็นึกก็ระลึกจับเก็บเอามาทบทวน ไม่ปล่อยทิ้งไม่ละเลยอะไรทั้งสิ้น นี่คือสติ เมื่อนึกเมื่อระลึกกำหนดไว้แล้ว ก็ส่งเรื่องให้ปัญญาตรวจสอบ ว่าอันนี้เกิดขึ้นจะเป็นเหตุให้เกิดความเสื่อม อันนี้จะเป็นเหตุให้เกิดความเจริญ อันไหนจะเป็นเหตุให้เกิดความเสื่อมก็แก้ไขป้องกัน อันไหนจะเป็นเหตุให้เกิดความเจริญก็สร้างสรรค์ ทำให้ถูกต้องตามเหตุปัจจัย นี่เรียกว่าอยู่ด้วยสติปัญญาไม่ประมาท

หลักการนี้บอกต่อไปอีกว่า คนที่มีสันติภายในเท่านั้นจึงจะอยู่ด้วยสติปัญญา มีความไม่ประมาทที่แท้จริง สันติภายในยังไม่เพียงพอ เพราะเมื่อสังขมมีสันติสุขแล้ว คนที่ยังพัฒนาไม่เพียงพอก็มักจะประมาท แล้วก็ตกอยู่ได้วงจรของความเจริญและความเสื่อม

สังขมที่อยู่สบายมีสันติสุข เช่นไม่มีภัยไม่มีสงครามแล้วมักจะเกิดความประมาท มักจะปล่อยปละละเลยผัดผ่อน

ตลอดจนหลงเพลิดเพลีนมัวเมา ไม่ทำสิ่งที่ควรทำ จึงทำให้สังคมเสื่อมลง มนุษย์ปุถุชนทั่วไปนี้ ตามปกติต้องถูกทุกซ์บีบคั้นภัยคุกคามจึงจะตื่นรนชวนชวาย พยายามอยู่ดีมีสุขก็ประมาณ พอทุกซ์ภัยบีบคั้นคุกคามก็ลุกขึ้นมาตื่นรนชวนชวายอีกทีหนึ่ง เป็นอย่างนี้กันทั่วไป เพราะฉะนั้น มนุษย์ปุถุชนทั้งหลายก็เลยตกอยู่ในวงจรแห่งความเจริญและความเสื่อมเรื่อยไป และด้วยเหตุนี้พระพุทธรเจ้าจึงตรัสหลักธรรมข้อนี้ขมวดท้ายไว้ป้องกันอีกทีหนึ่ง เป็นการเตือนว่า เมื่อเธอประสบความสำเร็จในการสร้างสรรค์ หรือปฏิบัติธรรมมีความสุขความสำเร็จแล้ว ระวังจะประมาณ แล้วไม่ตั้งใจทำสิ่งที่ควรทำ ละทิ้งกิจหน้าที่ และไม่เพียรพยายามทำสิ่งดีงามให้ยิ่งขึ้นต่อไป อย่างน้อยก็ชอบผัดผ่อน แล้วก็จะเสื่อม

สังคมที่สุขสบายแล้วประมาณแบบนี้ ก็เลยสู่สังคมที่ตกอยู่ได้ความบีบคั้นไม่ได้ ความบีบคั้นก็คือทุกซ์ภัย ได้แก่ทุกซ์ภัยที่เกิดตามสภาพของมันอย่างหนึ่ง และทุกซ์ภัยที่เกิดจากมนุษย์จัดสรรกันขึ้นมาอย่างหนึ่ง

ทุกซ์ภัยที่มนุษย์จัดสรรประดิษฐ์ขึ้นมาก็คือระบบแข่งขัน ระบบแข่งขันนี้เป็นระบบทุกซ์ภัยประดิษฐ์ คือเอาทุกซ์มาบีบคั้นเอาภัยมาคุกคาม เท้ากับบอกว่า ถ้าเธอล่าหลังเขา ไม่ทันเขา หรือแพ้เขา เธอจะแย่นะ จะตายนะ จะอยู่ไม่ได้นะ ฉะนั้นจะ

ไม่ช่วยแถมะ ตัวใครตัวมัน แกจะต้องเอาชนะเขา ต้องไปเหนือเขาให้ได้ แต่ละคนถูกบีบคั้นถูกคุกคามตลอดเวลา เมื่อทุกซ์บีบคั้นภัยคุกคาม ก็ต้องเร่งกระตือรือร้นชวนชวาย ระบบปุถุชนถ้าไม่ใช่ทุกซ์ภัยตามสภาพ ก็ใช้ทุกซ์ภัยประดิษฐ์ คือระบบแข่งขันนี้ทำให้คนกระตือรือร้นตื่นรนต่อสู้ ก็ทำให้เกิดความเจริญกันใหญ่

สังคมที่มีความบีบคั้นจากระบบแข่งขันก็เจริญเพราะอันนี้แต่ระบบนี้เป็นความไม่ประมาณเทียม ไม่ใช่ความไม่ประมาณที่แท้ เพราะความไม่ประมาณอย่างนี้เกิดจากความบีบคั้นกัน ไม่ใช่เกิดจากปัญญา เป็นเรื่องที่อยู่กับความเห็นแก่ตัว เอาแต่ตัวเอง เอาแต่ผลประโยชน์ของตัวเอง ไม่ได้คำนึงว่าผลเสียจะเกิดกับใครหรืออะไรๆ ไม่ว่าจะเป็นธรรมชาติแวดล้อมหรือสังคม เพราะฉะนั้นระบบนี้จึงเป็นภัยอันตราย ทำให้เกิดความเจริญด้านหนึ่ง แต่ทำให้เกิดความเสื่อมเสียหายมากมาย เพราะฉะนั้นจึงเรียกว่าเป็นระบบความไม่ประมาณเทียม ไม่ใช่ความไม่ประมาณแท้

ความไม่ประมาณที่แท้ก็คือไม่ต้องรอให้ทุกซ์ภัยบีบคั้นคุกคาม แต่อยู่ด้วยสติและใช้ปัญญา สติปัญญานี้แหละจะสำรวจตรวจตราเหตุปัจจัย แล้วระวังป้องกันความเสื่อมและสร้างสรรค์ความเจริญได้ตลอดเวลา เมื่อทำด้วยสติปัญญาตามหลักเหตุปัจจัยอย่างนี้ ก็จะทำให้สังคมและชีวิตไม่มีเสื่อม

มีแต่เจริญอย่างเดียว

พระพุทธศาสนานี้ท่านสอนถึงขนาดนี้ที่เดียวนะ คือบอกว่าเราสามารถทำให้เจริญอย่างเดียวไม่มีเสื่อมก็ได้ ถ้าเราไม่ประมาท ยกตัวอย่างเช่นที่ทรงสอนไว้ในหลักอภิธานียธรรมที่แปลว่า ธรรมไม่เป็นที่ตั้งแห่งความเสื่อม

หลักธรรมชาตินี้บอกว่า สิ่งทั้งหลายเป็นอนิจจังไม่เที่ยง เกิดแล้วต้องดับ พร้อมกันนั้นพระพุทธศาสนาก็สอนว่า ถ้าเธอไม่ประมาทเธอไม่จำเป็นต้องเสื่อม เธอจะมีแต่เจริญตลอดไป สองหลักนี้เป็นหลักสัจธรรมและจริยธรรม ดูเหมือนจะขัดกัน แต่เป็นความจริงทั้งสองอย่าง อาตมาจะไม่เฉลย ขอให้ชาวพุทธไปเฉลยเองว่า เอ๊ะ ทำไมมันไม่ขัดกัน

พระพุทธเจ้าตรัสว่า อนิจจัง สิ่งทั้งหลายไม่เที่ยง เกิดขึ้นตั้งอยู่ดับไป เกิดแล้วต้องดับ แต่ทำไมอีกด้านหนึ่งพระพุทธเจ้าตรัสว่า ถ้าเธอไม่ประมาท เธอจะไม่เสื่อม มีแต่เจริญอย่างเดียว หลักธรรมสองอย่างนี้ไม่ขัดกันเลย แต่มันสนับสนุนกันด้วย แต่มันสนับสนุนกันอย่างไร ไม่ขัดกันอย่างไร อาตมาขอทิ้งไว้เป็นปริศนาสำหรับโยมไปคิดต่อไป

วันนี้ก็เอาเป็นว่ามาจบลงด้วยความไม่ประมาท สันติภาพที่แท้จะเกิดมิได้ต้องพัฒนาคนให้มีสันติทั้งภายในและภายนอก แล้วสันตินั้นจะอยู่มั่นคงได้ด้วยความไม่ประมาท ดัง

ที่ได้กล่าวมาถึงตอนนี้ก็ได้แสดงธรรมบรรยายมาพอสมควร เป็นปาฐกถาธรรมเนื่องในการอนุโมทนา ในโอกาสที่ทางสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติได้จัดสัปดาห์นี้ขึ้นมา เพื่อแสดงมุกตาคติ

อาตมาภาพขออนุโมทนาต่อสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ ในนามของกระทรวงศึกษาธิการ และในนามของคณะรัฐบาลอีกครั้งหนึ่ง และโดยเฉพาะต้องขออนุโมทนาอย่างยิ่งต่อท่านวิทยากรทั้งหลาย เช่นท่านที่มาในช่วงใกล้ที่สุดนี้ คือพระอาจารย์ชยสาโร พร้อมทั้งทางคณะนิสิตมีประธานนิสิตมหาจุฬาราช เป็นตัวแทนที่ได้มาแสดงออกในวันนี้ และท้ายที่สุดแต่สำคัญยิ่ง ก็คือญาติโยมพร้อมทั้งพระสงฆ์ที่มาฟังอยู่ในที่ประชุมนี้ ซึ่งถือว่าเป็นส่วนสำคัญที่ทำให้งานนี้สำเร็จได้ เพราะฉะนั้นก็ขออนุโมทนาต่อโยมทุกท่านที่มา ร่วมในกิจกรรมครั้งนี้

ดังที่กล่าวแล้วว่า การมาแสดงมุกตาคติ ก็คือการที่เรา มีจิตใจพร้อมเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในการที่จะเชิดชูธรรม จึงขอให้เรามา ร่วมกันในการส่งเสริมเชิดชูธรรมต่อไป เพราะธรรมะนี้แหละจะเป็นที่พึ่งเป็นความหวังที่จะนำมาซึ่งสันติและความสุขที่แท้จริงให้แก่ชีวิตและสังคม

ในโอกาสนี้ ขออาราธนาคุณพระรัตนตรัยเป็นเครื่อง

อำนวยพรแสดงความปรารถนาดีต่อทุกท่าน ขอทุกท่านจง
ประสบแต่จตุรพิธพรชัย มีความก้าวหน้างอกงามในการ
ดำเนินชีวิต และในการประกอบกิจการงาน ให้ประสบ
ความก้าวหน้าและความสำเร็จ ประสบแต่สิ่งที่เป็นสิริสวัสดิ-
พิพัฒน์มงคล ร่มเย็นงอกงามในพระธรรมของพระสัมมา
สัมพุทธเจ้าโดยทั่วกัน ตลอดกาลทุกเมื่อ เทอญ.